БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

1925 чылда үндезилеттинген

1963 ч. МАЙ 28 вторник № 125 (5529).

СЭКП Тыва обкомунун болгаш Кызыл хооркомунун, Тыва АССР-нин Дээди Соведининиң органы

Өртээ 2 көп.

Бригадалар, фермаларже!

«Чон аразында чурттаары партия ажылдакчызындан кезээде негеттинер. Партия комитеттериниң ажылдакчыларының ажылдаар чери кайдал? База-ла колхозтарда, бригадада, партия организациязында» — деп, Н. С. Хрущев чугаалаан, аңаа олар кижилер-биле организастыг болгаш политиктиг ажылды чорудар ужурлуг дээрзин онзалап демдеглээн. Шынап-ла идеологтуг ажыл бүдүрүлгеже, мырынай бригадаларже, фермаларже эң чоокшулаттынганда, ажылдың чорудулгалары-биле тудуш харылзаштынганда, чүгле ынчан эки үре-түннелди берип болур.

СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң база партия обкомунуң V пленумунуң сөөлүнде хойжу база хову бригадаларына, мал фермаларына политиктиг ажылды болгаш ажыл-ишчилерниң культура-амыдыралын экижидер талазы-биле Чөөн-Хемчиктиң болгаш Таңдының парткомнары өскээн хөй ажылдарны кылып, кызыл булуннарны дерип, пропагандистерниң, агитаторларның составын эде тургускулаан. Малчыннарже, бригадаларже үнүүшкүнер, лекция, беседа чорудары, кеску агитация дээн чергелиг чугула хевирлерни бо районнарда калбаа-биле ажылгап турар. Ынчангаш ол районнар бирги кварталда эки түннелдерни чедип ап, СЭКП обкомунун, Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелиниң шилчиир Кызыл туктарын чаалап алганнар.

Каа-Хем районун «Тиилелге» колхозунуң комплексилиг бригадаларында партийжи политиктиг ажыл бүдүрүлге болгаш коммунистиг кижизидилге айтыыглары-биле сырый холбаалыг тургустунган. Моон түннелинде ол бригадалардан планныг онзалдалар-даа чедишкинниг шиитпирлеттинип, чер болгаш мал ажылын чорударынга чаа, депшилгелиг аргаларның тыптып турары-даа таварылга эвес. Тес-Хем районун «Чодураа» колхозунуң Хараалдыг-Тейде сүт-бараан фермазы — боттарының мурнунда салдынган сорулганы чедишкинниг күүседир дээш демисежип турар бир эптиг коллектив. Ажыл-херектi шиитпирлээринге ында агитаторларнын болгаш пропагандистиң ролю дыка улуг. Олар кижилерни күш-ажылче сорук киирери-биле чергелештир, эт, сүт бүдүрериниң курлавырларын илередип тыварында, ферманы механизастаарынга идепкейлиг киржикчилер болган.

Ол ышкаш, Бии-Хем районун «Кызыл тараачын» колхозунун Туран фермазында мурнакчы дуржулга школазынын кылган чугула ажылдарын база ол-ла районнуң «Өөк» совхозунуң Малиновка фермазында эш А. Санчайга удуртурган политбөлүмнүң эки ажылын демдеглээр херек.

Чамдык парткомнар болгаш эге организациялар бригадаларда, фермаларда политиктиг ажылды күштелдиринге идеологтуг ажылдың бүгү хевирлерин четче, партийжи чүткүлдүү-биле ажыглавайн, ооң чедингир, дээштиг чоруун бедидеринче чогуур кичээнгей салбайн турар.

Бо чазын Бии-Хем районунуң «Искра» колхозунуң төп сүт-бараан фермазынга чүгле сүт саалдазы эвээжеп турган эвес, харын ында малдың байдалы бергедеп турган. Хамык ужур дээрге, эвээш-даа бол, мал чеми турда-ла, инектериниң ажаалга-чемгерилгезинин багайында болган. А партия организациязы-даа, ында агитаторлар-даа чүү кылып турганыл деп айтырыг чаагаар тургустунуп келир. Ол-ла районнуң чамдык мал фермаларында, хову бригадаларында политиктиг ажыл база кошкак.

Тес-Хем районнуң чамдык мал бригадаларында, фермаларында малдың арын баксыраар, өлүп хораар чоруу хөй бооп турар, а районда дыка хөй силос ыыл ашкыже ажыглаттынмаан. Бүдүрүлгениң курлавырларын илередип, ону ажылган турган мал өстүрүнге, продукт бүдүрерин көвүдедиринге дузалаар ужурлуг партийжи политиктиг ажыл ындыг черлерде чүүн эрге-ажыы дээш чоруп турар деп санаарыл?

Барыын-Хемчик районнуң «Шекпээр» совхозунуң Аянгатыда ховутрактор бригадазының механизаторлары часкы тарылганың бир чугула хүүнүде анаа «дыштанып» хүнээн. «Барлык» совхозта, «Шекпээр» совхозтун Уттуг-Хаяда бригадалар кукурузаны дөрбелчин-уяланчак эвес арга-биле чаштырып турган. Бир эвес СЭКП парткому, совхозтарда партия организациялары болгаш агитаторлар механизаторларның мурнунда турар харыысалгалыг сорулганы чедир тайылбырлап, чаа аргаларны, курлавырларны четче ажыглаарынче кижилерни мобилизастаан турган болза, ындыг түүлдер турбас ийик.

Бригадаларда болгаш фермаларда политиктиг ажыл амыдыралдан, ажыл-агый сорулгаларындан, күш-ажылдың мурнакчы аргаларын, дуржулгаларын нептередириндан ам-даа хоорук болуп, ёзу барымдаалаар, сан сүрер чоруктар чайлаттынмайн турар.

Ам үеде политиктиг ажылдың кандыг бир хевири-биле хаара туттунмаан, агитатор, пропагандист барбайн турар ындыг бригаданы, ферманы республикадан тывары берге. Ол хиреде-ле, хөй санныг фермаларның механизастаттынмайн турарын, мурнакчы арга-дуржулганың кызыы нептереп турарын, чамдык бригадаларда, фермаларда продукция бүдүрериниң планы күүсеттинмейн баарын идеологтуг ажылдың багай тургустунганының чылдагааны деп санаар херек. Ол дээрге политиктиг ажыл чүгле информация шинчилиг болуп, агрозооветеринарлыг, механизатор өөредилгелериниң, мурнакчы дуржулганы пропагандаларының болгаш нептередириниң херээниң кошкак тургустунганындан тыптып кээп турар.

Бригадаларга, фермаларга политиктиг ажыл кижилерни коммунистиг ёзуга кижизидери-биле кады, бүдүрүлге-биле сырый холбашкан, кижилерни улам эки ажылдаарынче, чаа аргаларны, курлавырларны дилеп тыварынче, мурнакчы дуржулганы нептередиринче кыйгырган, оларны өөреткен турар ужурлуг. Бо сорулганы чедип алыр дээш, политмассалыг ажылдың бүгү хевирлерин калбартыр, сайзырангайындар, ооң доктаамал болурун, боттуг сорулганы шиитпирлээринче угланыышкыныыын чедип алыр ужурлуг бис. Политиктиг ажылды чорудуп турар кижилериниң составынче ажылдың ол адырын эки билир кижилерни, тускай эртемниглерни калбаа-биле кириштирерин, ооң хевирин ажылдың тускай угланыышкынынга дүүшүүрери чугула.

Чайгы үеде фермаларга эзт, сүт, дүк бүдүрерин улам көвүдедир дээш бригадаларга тарылганың чайгы ажаалга-суггадын, одуруглар аразын ажылдап кылырын эки шынарлыг чорудуп турган, бедик дүжүттү өстүрүп алыр дээш шыңгыы демисел калбарар. Ол дээрге бистиң республиканың күрүнеге 125 мүн тонна тарааны, 20 мүн тонна эзтти, 19,6 мүн тонна сүттү, 2000 тонна дүктү садарын чедип алыр дээш шиитпирлиг демисел болур. Фермаларга болгаш бригадаларга политиктиг ажылды ханы үткалыг, бүдүрүлге-биле сырый холбаштыр организастап турган, боттарывыска алган социалистиг хүлээлгевисти хандырары партия организациязы бүрүзүнүң эң чугула сорулгазы, СЭКП ТК-ның июнь Пленумунга боттуг салыышкыны болур.

Фидель Кастро Рус биле Н. С. Хрущев Кавказтың Кара далай эриинде

Социалистиг революцияның Чангыс аай партиязының Национал удуртулгазының Бирги секретары, Куба Республиканың Премьер-Министри Фидель Кастро Рус биле СЭКП ТК-ның Бирги секретары, СССЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущев олар дыштаныры-биле Кавказтың Кара далай эриинде чеде берген.

(СЭТА).

МААДЫР ӨҢНҮК

Чуртувуска аалдап келгеш,
Шуптувуска, душканың дег.
Чуруууну бо тудуп алган,
Чугаалажып, көрүүп ор мен.

Бистиң чурттуң аалчызы —
Фидель Кастро, эргим өңнүк,
Дылдарывыс аңгы-даа бол,
Тыныжывыс кара чаңгыс.

Хувискаалчы тугу киискээн
Куба чурту биске эң чоок.
Патриотчу соруу тиилээн
Маадыр чонуң биске төрел.

Мөңге кылдыр тутчуп алган,
Мөге, даг дег, холдарывыс —
Акы-дуңма найыралдың
Арыг-шынчы демдээ бо-дур.

Алыс күзээн күзеливис —
Аас-кежик — коммунизм,
Баштап турар баштыңчывыс —
Марксисчи партиялар.

Ленинчи мөзү сиңген
Идегелдиг өңнүүвүс деп,
Россия — Фидель сени,
Оглу ышкаш, хүлээп алды.

Ак-көк хемниг Тывавыска
Аалдап чедип четтикпедиң.
Ынчалза-даа, найыралда
Ырак эвес, халдып кээр сен.
Бистиң чонуң үнүвүс бо:
— Вива Куба! Вива Кастро!
Бистиң болгаш куба маадыр —
Фидель өңнүк сеңээ алдар!
Маадырывыс Фидель Кастро,
База катап душкужеге!
Ораныңга бистен байыр!
Орук-суурга менди чаагай!

Л. ЧАДАМБА.

ВЦСПС-ТИҢ ПРЕЗИДИУМУНДА

Тудугларга — профэвилелдериниң кичээнгейин салыр

ВЦСПС-тиң президиуму 1962 чылда болгаш бо чылдың бирги кварталында чуртталга база культура-амыдырал тудуунуң планының күүселдезиниң түннелдерин чугаалажып көрген.

Тудуг организацияларының болгаш бүдүрүлгелериниң коллективтери, чеди чыл планын хуусаа бетинде күүседир дээш чарышпышаан, чуртталга болгаш культура-амыдырал бажыңнарын тудар талазы-биле тодаргай чедишкиннерни чедип алганын хуралга демдеглээн. Эрткен чылда хоорайларга, ажылчын суурларга, совхозтарга 81 миллион ажыг дөрбелчин метр шөлдүг чуртталга бажыңнарын ажыглалга киирген. Оон ангыда көдээ черлерге күрүне чөлизиниң дузазы-биле 450 мүн хире чуртталга бажыңнарын туткан.

Моон-биле кады чуртталга болгаш культура-амыдырал тудуунда улуг четпестер ам-даа бар. Дыка хөй совнархозтар, министерстволар болгаш төп албан черлери доктаатынган планны чыл-чылы-биле күүсетпейн турар.

Чуртталганың чаа тудуун чорудуп турар черлерге амыдырал хандырылганың эргежок чугула бүдүрүлгелерин тутпайн турар.

Чамдык тудугларда күш-ажылды организастааны багай, техниканы четпес ажыглап турар.

Бодунуң доктаалынга ВЦСПС-тен айытканы чүл дээрге, профэвилед организациялары чуртталга болгаш культура-амыдырал тудуунга кичээнгейни четпес көрүндүрүп турар. Олар социалистиг чарыштың болгаш коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкиниң айтырыгларын эвээш ажылдап, тудугуң экономиказынче ханыылан кирбейн, хоорайларның чаарты тудуушкунунга эргежок чугула салдарны чедирбейн турарлар.

Чуртталга болгаш культура-амыдырал тудуунга капитал салыышкынларны планнаарын экижидер, хоорайларны комплексилиг чаарты тударында четпестерни чайладыр, амгы хоорай тудуунуң негелделеринге дүгжүп турар чаңгыс аай чаа телевилелдерни ажылдап кылыр, тудугнуң шынары дээш контрольду күштелдирер талазы-биле хемчеглерни ССРЭ-ниң Күртудуу ап турар деп, ССРЭ-ниң Күртудуунуң даргазының оралакчызы М. В. Посохйниң медеглелин ВЦСПС-тиң президиуму өөренип көрген.

Чуртталга болгаш культура-амыдыралдың тудуунга кичээнгейни күштелдирерин профэвилелдерниң чөвүлелдеринге, областар, тудуглар, фабрика-заводтар болгаш чер-чер комитеттеринге доктаал хүлээдип турар. Ажыл-агый органнары-биле кады профэвилед организациялары четпестерни чайладыр, 1963 чылда тудугнуң планын күүседирип, ажылдарның бот-үнезин чиигедирип болгаш шынарын бедидерин хандырып турар хемчеглерни ажылдап кылыр болгаш боттандырар ужурлуг. Чуртталга болгаш культура-амыдыралдың тудуунуң планының күүселдезиниң чоруп турарын квартал санында көрүп, ажыглалга киирер тудугларны дүрген доозар талазы-биле хемчеглерни ап турарын профэвилелдер организациялаларынга дааскан.

(СЭТА).

Часкы хову ажылдарының хүн демдеглели

Республиканың колхозтарында болгаш совхозтарында часкы ажылдар изиг-түлүк чоруп турар. Майның 27-де Каа-Хем райондан өөрүшкүлүг медээ келген. Ол районнуң ажыл-ишчилери план ёзугаар 40.015 гектар тараа культураларын тарыыр тургаш, 39.366 гектарны тарып, ук культураларның тарылгазын доозуп турар, «Бурунгаар», «Октябрь 14 чылы», «Тиилелге» болгаш өске-даа колхозтарның механизаторлары ховуларга бедик организастыг чорукту көргүзүп турар. Ында чер аңдарарын болгаш хөрзүнү ажылдап кылырын, каттышкан агрегаттар-биле улуг шөлдерге тараа тарыырын черни ыяавыла таптай бастырбышаан, чорудуп турарын демдеглээри өөрүнчүг.

Чөөн-Хемчик районнуң тараажылары тараа культураларының тарылгазын доозар дей берген. Ам бичии-ле күжениишкиниг ажылдаптар болза бо ажылды доосканының дугайын олар дыңнадып рапорттаарлар.

Республика ниитизи-биле 270 мүн 225 гектар тараа культуралары тараан болгаш ооң планы 93,4 хуу күүсеттинген.

Майның 27-де СЭКП обкомунуң бюрозу болган. Часкы хову ажылдарының темпизи дендии куду болуп турарын бюро демдеглээн. Республиканың ховуларынга чүгле тараа культураларын безин ам-даа 19.045 гектарга тарыыр ужурлуг. Районнарның хөй кезии кукуруза, картофель тарып олуртурун аажок оожум темпилиг болгаш агротехниканы аажок хажыдып чорудуп турар. Ажылагыйлар ногаалар тарып олуртурунче барык-ла эгелеп кирбээн.

Тес-Хем болгаш Чөөн-Хемчик бүдүрүлге эргелелдериниң колхозтары база совхозтары темпини дыка кудуладып, ажылга күжениишкинни кошкадып турар. Сөөлгү беш хонук дургузында тарылгага немелде өзүлде 2,6—5,4 хуу болган. Ооң хараазы-биле ол эргелелдериниң ажыл-агыйларында чазын тарыыр культуралар тарыырының планы чүгле 69,3—78,1 хуу күүсеттинген.

Улуг-Хем, Тес-Хем болгаш Тожу районнарда часкы тарылганы шыдажыр арга чогу-биле узамдыктырган. Механизаторларның күш-ажылын дыка хөй ажыл-агыйларга багай организастааныныңг, тракторлар, сеялкалар болгаш өске-даа техниканың массалыг аная туруушкунун болдурганының ужурунда тараа болгаш өске-даа культураларны тарыырының эки хуусааларын эрттирип турар. Улуг-Хем районнуң совхозтарында белен чер чок болганының хараазы-биле тараа сеялкаларының 40 чедир хуузу анаа туруп турар. Бир сеялкага бүдүрер ажыл хонукта 5—6 гектар чедир кудулай бээр чорук ховар эвес.

Таңды, Улуг-Хем районнарның колхозтарында болгаш совхозтарында пунктирлиг арганың дуржулгазын чорудар улус бис деп чылдак-биле улуг шөлдерге кукуруза тарылгазын анаа арга-биле чорудуп турар. Таңды, Тес-Хем бүдүрүлге эргелелдериниң колхозтары болгаш совхозтары картофельдиң четпес үрезинин амга чедир тыптынып албаан болгаш аъш-чемниң ол үнелиг культуразының олуртулгазына агротехниктиг чурумнарны аажок хажыдып, ооңум чорудуп турарын эргелелдериниң болгаш районнарның удуртукчуларының чүгле харыысалга чок чоруу-биле тайылбырлап болур.

Тес-Хем эргелелиниң ажыл-агыйларында майның 27-де чедир чүгле 66 гектар картофель тарыттынган, ол болза планның 24 хуузу болур. «Межегей» совхоз 100 гектар шөлге картофельди норма ёзугаар 45 сантиметр хемчээлдиг тарыыр турбуже, ону хажыдып, дөстериниң аразын ооң-даа ырадып — метр ажырып турар чорук бар. Ооң ужурундан картофельди тарыырының нормазы чартыынга чедир эвээжээн.

Чылыг хүннер-биле холбаштыр барыын болгаш мурнуу районнарның дыка хөй черлеринде тараа культураларының өзүмнери кадып кургап турарын СЭКП обкомунуң бюрозу онзалап демдеглээн. Ындыг болза-даа суггарылга четкизинде суг четчир турбуже Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Тес-Хем болгаш өске-даа районнарда тарылгаларны суггарбайн турар.

Ол болза дыка хөй парткомнар, колхозтарның болгаш совхозтарының партия организациялары, бүдүрүлге эргелелдериниң удуртукчулары болгаш тускай эртемниглери организахчы болгаш политиктиг ажылче кичээнгейни кошкатканының, тарылганың, ылаңгыя одуругларының аразын сайзырадыр культураларны тарыырының бедик шынары дээш, техниканы бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаары дээш, часкы хову ажылдарының шиитпирлиг үезинде ховуларның ажыл-ишчилериниң ортузунга күш-ажылчы күжениишкинни тургузар дээш демисел чорутпайн турарының түүнеди болур.

Бүгү тараа болгаш мал чеми культураларың, картофельдиң болгаш ногаалларың тарылгазын чоокку хүннерде эки шынарлыг доозарын СЭКП обкомунуң бюрозу бодунуң доктаалы-биле бүдүрүлге болгаш белеткелдер министерствозунга, бүдүрүлге эргелелдериниң начальниктеринге болгаш парткомнарга дааскан. Ол сорулга-биле чер аңдарарына болгаш тараа культураларының тарылгазынга тракторларны дүн-хүн чок ажылдадырын организастаары, чырык хүн дургузунда агрегаттарны кукуруза, картофель болгаш чигир свёклазы тарып олуртурунга бүдүрүкчүлүг ажыглаары эргежок чугула. Тарып олуртурунуң болгаш үрезиннер хөмдериниң нормаларын шыңгыы сагыышаан, кукуруза болгаш картофель тарылгазын чүгле дөрбелчин-уяланчак арга-биле чорудар, бүгү колхозтарга болгаш совхозтарга ногаалар тарып олуртур планын чугаажок күүседирин болгаш ажыр күүседирин хандырар. Кукуруза болгаш чигир свёклазының тарылгаларын өзүмнер үнүүже чедир база өзүмнер үнген соонда илиирттээрин, одуруглар аразын ооң ыңай ажылдап кылырын, чемишчидилгелерни төкпүшаан, тарылгаларны катап илиирттээрин чер болганга организастаар херек.

Бүгү тарылгаларны массалыы-биле суггарарын, суггарыкчыларның дүн-хүн чок ажылдаарын, суг ажыл-агый тудуунуң механизмнерин бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаарын организастаарын СЭКП обкомунуң бюрозу бүдүрүлге эргелелдериниң начальниктериниң негээн. Дүжүт ажаал алыышкынынга болгаш мал чемнери белеткээринге хереглээр комбайннарны, сиген кезер машиналарны болгаш өске-даа техниканы белеткээрин бүгү ажыл-агыйларга доп-дораан эгелээрин база сумелээн. Чүгле часкы тарылганың дооступ турар үезинде эвес, харын тарылгаларны ажаарынга, тараа ажаап алыышкынының болгаш мал чемнери белеткээриниң техниказын белеткээринге бедик күш-ажылчы идепкейлиг чорукту хандырар дээш партия комитеттериниң болгаш ажыл-агыйларның удуртукчулары ховуларның ажыл-ишчилериниң ортузунга организакчы болгаш политиктиг ажылды кажангызындан-даа артык күштелдирер хүлээлгелиг.

Тыванын тараажылары! Чеди чылдың бешки чылының дүжүдүнүң салым-чолу силерден хамааржыр болгай. Мал болгаш чер ажылының продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле социалистиг хүлээлгелерни алдарлыы-биле күүседир дээш бүгү чүүлдерни кылыылыңар.

ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң Иранче аян-чорук кылып баарынга холбаштыр

Иранның шахиншагы дээрги мындаагылар Мохаммед Реза Пеплеви харыы аян-чорукту кылып Иранга келзин деп чалалганы ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневке чоруткан. Л. И. Брежнев ол чалалганы хүлээп алган.

ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев албанның аян-чоруун кылып, Иранга 1963 чылдың ноябрь 16-да чеде бээр дугайында дугуржуушкун чедип алдынган.

Хөй уругларлыг иелерге „Маадыр ие“ деп хүндүлүг атты тывысканы

ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң 1963 чылдың май 24-те Чарлыы-биле Тыва АССР-де оп болгаш ооң-даа хөй уругларны төрөөн болгаш кижизиткен иелерге «Маадыр ие» орденни болгаш ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң грамота бижиин тывыспышаан, «Маадыр ие» деп хүндүлүг атты тывысканы болза:

1. **Борбай-оол** Аякай Окековна — Чөөн-Хемчик районда Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.
2. **Донгак** Дыртый Чүсүмаевна — Улуг-Хем районнуң Арыскан суурда өг-бүле эзи.
3. **Дыртый-оол** Чамаа Бүлчүновна — Таңды районнуң «Революцияның чалбыыжы» колхозунуң колхозчузу.
4. **Куулар** Борбак-Кек Торгановна — Таңды районнуң Кочетово суурда өг-бүле эзи.
5. **Куулар** Сюрюнча Пичи-ооловна — Таңды районнуң Адаак суурда өг-бүле эзи.
6. **Монгуш** Мандан Агбаановна — Өвүр районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң колхозчузу.
7. **Монгуш** Өшкүжек Мартан-ооловна — Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунуң колхозчузу.
8. **Сат** Седен Кердеевна — Таңды районнуң «Элегес» совхозта өг-бүле эзи.
9. **Серин** Норзун Чудуковна — Тес-Хем районнуң «Кызыл сылдыс» колхозунуң колхозчузу.
10. **Сундуй** Норжунмаа Калбаковна — Каа-Хем районнуң «Совет Тыва» колхозунуң колхозчузу.

(СЭТА).

Чурукчу В. Жаринсевтуң плакады.

Кызыгааржылар хүнүн байырлап эрттиргени

Социалистиг Төрөөн чурттуң ыдыктыг кызыгаарының камгалакчылары — совет чекистинин 45 чыл болган оюн республика найысылалынын ажылчы чоннары байырлап эрттиргеи.

Дыштаныр хүнде культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгынга ажылчы чоннарның маселыг селгүүстөөшкини болган. **«Кижиниң эки мөзү-шынары чүдел»** деп диспут, кызыгаар албанының терриннери-биле ужуражыышкын, ол ышкаш кызыгааржылардың улуг концерти парктың ногаан театрынга болуп эрткен. Чайгы кинотеатрга **«Тисса хемде»** деп кинофильмни көргүскен.

Шериг кезээнин, хөй-ниитиниң корум-чурум камгалалының Министерствозунуң болгаш күрүнеиниң айыыл чок чорук комитединиң спорчуларының эш-хуу ужуражыышкынарын мүн-мүн кызылчылар көрген.

Хожудаашкындан чайлаар

БАЖЫҢ-АЛААК. (Телефон-биле). Хой кыргылдазын чогуур өйүнден озалдадыр болза, ол чүгле дүк ажаап алыышкынынга чидиригни болдурар эвес, оон-биле кады чайгы мал-семиртилгезин база шаптыктаар дээрзин билири чугула. Чөөн-Хемчик районда «Искра» колхоз 11500 хойнуң болгаш 200 ажыг өшкүнүң дүгүн кыргып алыр планныг. Бо чугула кампания ажылынга белеткед четпес организастаттынганын колхозта амгы байдал илередип турар.

Колхоз төвүнде чангыс кыргылда пунктузу бар, ында 22 хачылыг агрегаттың 7 хачызының бизи мынчага чок хевээр. «Сельхозтехника» каттыжышкынының Чадаана салбырының ажылдакчылары «кыргылда агрегады болгаш хачы бизи чок» дээш олурбайн, өске арга-хемчегларни чогуур өйүнде алыр турган. Магазинде хол хачызы четчири-биле бар, ол талазы-биле звеноларны ылаңгыя ыраккы коданнарга организастаар болгай. Эртежик шимченген болза, кыргылда машиназының бистерин четчелээн, харын чаа агрегатты-даа немей садып алган турар ийик.

«Искраның» кожазы «Октябрь 30 чылы», «Большевик» колхозтар база районнуң өске-даа ажыл-агыйлары хой кыргылдазын түлүк калбартып турар, а «Искра» амга чедир барык эгелевээн. Баштайгы кыргаан 120 ажыг ирттериниң көргүзүү эки эвес, оларның баш бүрүзү чүгле 1100 грамм дүктү берген.

Бир эвес моон соңгаар байдал ол хевээр, кыргылданың көргүзүү чавыс үргүлчүлээр болза, дүк ажаап алыышкынынга чидиригни таварыштырын болур. Мал чайлагладыры база орайтаар апаарын үттүп болбас. Колхоз бо чылын күрүнеге 265 центнер дүктү белеткээр хүлээлгелиг. Ону чедишкиниг күүседиринче күштү, бүгү-ле аргаларны организастаары чугула негеттинип турар.

СОРУЛГАНЫ ШАЛЫПКЫН КҮҮСЕДИР

Партияның XXII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш Улуг-Хем районнуң көдээ ажыл-агыйының ажылишчилери бүгү тарылганы 64004 гектарга, ооң иштинде тараа культураларын 48240 гектарга тарыыр сорулганы салган.

Бо чылгы частың таарымча чок байдалдары турза-даа колхозтарда, совхозтарда партия, совет, комсомол организациялары майның сөөлгү чылыг хүннеринде ажылдың темпизин дүргедетпишаан, мурнакчы трактористерниң, чаштырыкчыларның болгаш өске-даа тараажыларның дуржулгазын нептередип, тараажы бүрүзүнүң аразында калбарган социалистиг чарышты түүнеп, көзүлгеи четпестерин дүрген чайладырынче тодаргай хемчеглерни чоруткан.

«ҮТКА 25 чылы», «Найырал» совхозтар, «Күш-ажылдың хостуу» колхоз чочаңтараа тарылгазын районнуң өске ажыл-агыйларын мурнап доосканнар. «Найырал» совхозтуң Булуң-Терек салбырының (эргелекчизи С. Даваа) Аймырлыг бригадазы аъш-чем продуктуларының кол культуразы кызыл-тасты 2280 гектарга тарып, планын күүсеткен. Ында трактористер Даскый Меспей-оол, Василий Дамба-Хуурак хүн нормазын 150—200 хуу күүседип турар. Чаштырыкчылар Оюу Санаа, Копеек Талгай-оол ак-сеткилдиг, үлегерлиг ажылдаанар.

«ҮТКА 25 чылы» совхоз часкы тарылгага белеткел ажылдарын багай эвес чорутканының түүнелинде ооң механизаторлары чедишкиннерлиг болган. Совхозтуң Арыскан салбырында тракторист Чаш-оол Кызыл-оол чер чарар оваалгазын 150 хуу, тракторист Тюлюш Сүрүң чаштырар нормазын 155 хуу күүседип, Иштии-Хем фермазында тракторист Ховалыг Арбай-оол хүнде 6 ганың орнунга 11,5 га черни чарып, мурнакчыларның одуруунда чоруп турарлар. Ол-ла совхозтуң Ооругда эш Агбаанның звенозу чер чарарының нормазын 122, чаштырылганы 106 хуу, Иштии-Хемде эш Орешниковтуң звенозу чаштырарының оваалгазын 110 хуу, чер чарарын 150 хуу күүседип, белик көргүзүглерни чедип ап турар.

Ооң түүнелинде совхозтуң механизаторлары кызыл-тас тарыырының планын өске совхозтардан мурнап дооскан. Ол ышкаш план ёзугаар чүс гектар чигир свёклазы база 300 гектар чочак-тарааны 366 гектар кыллыр тарып күүсеткеннер. Оон ыңай ажыглалдан үнген комбайнарның бункерин ажыглап тургаш, үрезинин сеялкаже урарын механизастап, тускай автомашиналарны дерээн. Ол чорук күш-ажылдың бедик бүдүрүкчүлүүн көргүзүп турар.

Ындыг-даа болза районнуң ажылишчилериниң шиитпирлээр ажыл-херектери ам-даа улуг. Сөөлгү хүннерге чедир байдал-биле алырга, кол культура кызыл-тасты ам-даа беш мүн гектарга тарыыры арткан. Кукурузаның планы 32,8 хуу күүсеттинген, «Чодураа» колхоз (даргазы эш Кошкар-оол, партия организациязының секретары эш Дүмбүү) 650 гектар кукурузаның орнунга чүгле 35 гектарны олурткан. «Күш-ажылдың хостуу» колхозта байдал ооң база-ла дээредевес. Район картофель олуртур планын чүгле 9,8 хуу күүсеткен. «Х Улуг хурал» колхозтан өске колхозтарда, совхозтарда картофель үрезини четчири-биле белеткеттинмээн. Ниитизи биле 422 тонна картофель үрезини районда четпес.

Агротехниканы хажыдып, черни ханы эвес аңдарар, оргалаар чоруктар чамдык ажыл-агыйларда ам-даа бар. Күскү аңгыс аңдарылгазыче кичээнгей салбаанынан муң-муң гектар черни чазын удур аңдарып турар чорук тарылганың хуусаазын узадып турар. Ховуларже минералдыг чемишчидилгелер сөөртүүрүн барымдаалавайн турар. «Найырал» совхозтуң Шаңчы бригадазында минералдыг чемишчидилгелер ажык дээр адаанда үрелип, шынары бакыыраан турар.

Ховунуң ажыл-ишчилерин күш-ажылче сорук киирип турар лозунгар, агитхуудустар, чуруктар бар-даа болза, ооң ёзулуг дээштиг, бедик идейлиг чоруу ам-даа чедип алдынмайн турар.

Элегес-Аксы соңгулда комиссиязының дыңнадыы

1963 чылдың май 26-да Тыва АССР-ниң Дээди Совединге Элегес-Аксының № 22 соңгулда округунуң талазы-биле соңгулда болган.

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң депутадынга кандидат эш Иван Игнатьевич Еромининг соңгуурунга округтуң ниити соңгукчуларының 99,7 хуузу киришкен, Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң депутадынга кандидат эш Иван Игнатьевич Еромин дээш бадылаашкынга киришкен соңгукчулар 100 хуу бадылаан.

СЭКП ТК-ныҥ Пленумунга уткуштур

Ёзу барымдаалаашкыннының хоразы

Чоокта чаа Таҥды районда дуржулга станциязының база «Совет Россия» колхозтуҥ чамдык бригадаларының тарылга шөлдерин, Хадыҥ болгаш Кара-Чыраа ынчаар малчыннарныҥ коданнарын кезип, ында ажылчы чоннуҥ ажыл, амыдыралы-биле таныжып чораан бис. Баяа-даа бааргa, амыдырал хайыккан, кижи бүрүзү бедик көдүрлүүшкүн-биле ажылдаан турары көстүр болду.

Бис ол чоруп турган, хөй-хөй тараажылар болгаш малчыннар-биле чугаалажып, оларныҥ күш-ажылчы чедиишкиннерин магадап чордувус. Тараажыларныҥ иштинден әлчегде 1,5—2 болгаш оон-даа хөй нормаларны күүседип турар мурнакчы кижилерниҥ дугайын «Шынныҥ» моон мурнунда үнүүлүүн номерлериҥе чырыдып бижәәнивисти номчукчу билир боор.

Ынчаарга тараажыларныҥ-даа, малчыннарныҥ-даа чүгле ажылдап турары чедиишкинниг әвес, оран-бажын, аҥш-чем-биле хандырылгазы база ниитизи-биле эки-дир деп бүзүрәән бис. Бо талазы-биле байдал, ылаҥгыя дуржулга станциязының № 3 болгаш 5 бригадаларында, Кара-Чыраа хөйжуларында черле эки чорду. Моон алгаш көөрге, СЭКП обкомунуҥ бешки пленумунуҥ соонда материалдыг байлактарныҥ ёзулуг турүзукчулары тараажылар биле малчыннарныҥ амыдырал-хандырылгазын әкижидеринче Таҥды районнуҥ партия, совет болгаш садыг организациялары, ылаҥгыя ол станцияныҥ дирекция чери, партком болгаш ажылчын комитеди биче әвес кичәәнгей салганы тодаргай. Чүгле садыг талазы-биле хандырылганы безин алыр болза, бис аная чоруп турган хүннеривисте райпонуҥ автолавказы хову турлагларын, малчыннар аалдарын каш удаа әргип, әргежок чугула үлетпүр бараанныр, аҥш-чем продуктуларын садыглап турган. Ол әки-дир, ындыг болур-даа ужурлуг.

Шупту чүве эки-дир, ынчаарга ам чүү багайыл, ынчаш? деп айтыр тургустунар апаар. Шынында ынча четпес чүве чок әвес. Маҥаа хамыктыҥ мүрнунда ында ажыл-ишчилериҥ ортузунда партийжи-политиктиг, партийжи-массалыг ажылдыҥ кошкагын хамаарыштырар херек. Бригадаларныҥ хову турлаглары, Кара-Чыраа малчыннарыныҥ төву масса ортузунга идеологтуг ажылдыҥ чугула хевири — көскү агитация-биле багай әвес шиметтинген: көргүзүг самбыралары-даа, агитхуудустар-даа, лозуҥнар-даа бар, социалистиг хүлээлгелерни-даа бижәәш аскылаан. Моны барымдаалаар болза, чон ортузунда политиктиг ажыл чогуур дециелинде тургустуган-дыр әвеспе деп билип болур.

Ынчаарга масса ортузунга идеологтуг ажылды чүгле көскү агитация-биле кызыгаарлап болбазы билдингир турбуже, Таҥды парткомнуҥ ажылдакчылары, станцияда партия организациязы маҥаа ёзу барымдаалаашкынны болдурган деп саналза чогуур. Чүге дизе, хову турлагларында ажылдап турарларныҥ болгаш малчыннарныҥ ортузунга политиктиг база көдәә ажыл-агый темаларынга хамаарышкан лекция, беседаларныҥ номчулгазы кончуг ховар чоруттунуп келгенин ында кижилер хомудан турар. Ылаҥгыя Кара-Чыраанныҥ хөйжулары О. Кашпык-Кара, О. Доктугу оларныҥ кайызы-даа «бистиҥ малчыннар солун лекция, беседа дыннаваандан бәәр дыка үр болду, хамык болуушкуннардан чыдып каап турар апардывыс, станцияда партком секретары әш Яркин биске моорлап чедип келип, лекция, илеткел кылып бәәрден туржук, маҥаа шуут көзүлбес, чүгле Дүрген суурда сураа дыҥналыр боор-дур» деп, чугаалааны черле таварылга әвес ышкаш.

Амыдыралдан, чугула-чугула болуушкуннардан оларныҥ чыдып каап турары-ла ылап чорду. Ол хөйжуларныҥ кайызы-даа партия кежигүннери улус чораан. Ол хирезинде бистиҥ партиябыс, бүгү чуртуҥ амыдыралында чугула болуушкун—СЭКП ТК-ныҥ удавас болур Пленумунуҥ дугайын олар мынчага чедир дыҥнаваан болган, чон-биле идеологтуг ажылда формализмниҥ ам-даа узуткаттынмайн турарының тодаргай херечизи бо-дур.

Тараажыларныҥ, малчыннарныҥ культурлуг негелделериниҥ хандырылгазы бо черлерде база шоолуг әвес. Чүгле ында-хаая кино көргүзүү-биле кызыгаарлаттынып турар боордан башка, часты өттүр чаҥгыс-даа концерт организастаттынмаан бооп турар. Чамдык бригадаларга, тус-тус малчыннарга почта чедирилгези аажок үзүктелиишкинниг. Дуржулга станциязының дирекция чери, парткому почтальонга бижик билбес ашакты шилип алганы-биле ол шеригде бодунуҥ оглундан келген чагаазын безин Хадыҥ бажында Даҗы-Сан деп малчынныҥ аалынга әккеп берип кааш барганын ук малчын чугаалаар болду. Мындыг почтальон чагыкчыларныҥ чагаа, бижиктерин, солун, сеткүүлдерин кайы хире будап болуру моон-на илден-дир.

Бо бүгү четпестер чүүү чугаалап турарыл дәәрге, Таҥдыныҥ парткому, станцияда партия организациязы чүгле ажыл-агый айтыырларынче сундуккаш, чон ортузунга политиктиг болгаш организас-массалыг хемчегленри кыдыра чорудуп, маҥаа чаҥгыс талалаашкынны болдуруп келгени тодаргай-дыр. Бир әвес идеологтуг ажылдыҥ бүгү хевирлерин шын ажыглап, оларны ажыл-агый сорулгалары-биле тудуш холбаштырып келген болза, ында көдәә ишчилериҥ чедиишкиннери амгызындаа-даа хөй болур ужурлуг турганы билдингир. Мал болгаш чер ажылын сайзырадыр талазы-биле ам-даа чугула кампаниялар бистиҥ мурнувуста. Ол кампанияларныҥ чедиишкинниг шиитпирлеттинери партийжи-политиктиг, партийжи-организастыг. ажылдыҥ деннелинден, оон мобилизакчы күштүүнден дорт хамааржыр дәәрзин СЭКП-ниҥ Таҥды парткому утпаза чогуур.

А. КЫЗЫЛ-ООЛ,
бистиҥ тускай корр.

Кызылдыҥ медицина училищезиниҥ сургуулдары амгы үеде бүдүрүлге практиказын бистиҥ республиканыҥ янзы-бүрү черлеринде эрттирип турар. Олар барган черлеринде эмнелгелерге аарыг улустарны хүлээп ап, медицина темазынга беседаларны чорудуп, хөй-ниитичи ажыл-херектерге киржип келгеннер. 4-кү курстуҥ сургуулу Анчымаа Дарый-оол Өвүр районнуҥ Торгалыгда участок эмнелгезинде практика эрттирип, суурнуҥ чурттакчыларының хүндүткелин чаалап алган. Анчымаа—хөй-ниитичи, бодунуҥ сорулгазын чедип алырынга чүткүлдүг кижи.

Чуруктa: Анчымаа Дарый-оол. Фото В. ЛУТКОВТУУ.

Малчынннар—дүжүдүн ажаап эгелээн

САДАК-ТЕРЕК. «Барлык» совхозтуҥ шээр малы часкы одарларда. Бүгү малды чайгы семиртилгеже организастыг үндүрери-биле, аҥаа белеткелди салбыр бүрүзүнде хынамчалыг чорудуп турар. Белеткелде бир кол негелде — хой кыргылдазын чогуур ейүнде чорудары, дүкту чидириг чокка ажаап алыры болур.

Совхоз бо чазын 31 муҥ ажыг хойнуҥ дүгүн кыргып алыр. Бижиктиг-Хая, Хөнделек, Аксы-Барлык—мындыг үш кезек кыргылда пунктуларын тургускан, ында ниитизи-биле 100 хачылыг агрегаттар белен.

Техниканы бүдүрүкчүлүг башкарарынга болгаш кыргылдага мергежилдиг кадрлар четчир. Пунктуларда көскү агитация шимчеттинген, кижилерниҥ ажылдаарынга таарымчалыг байдал тургустунган. Хойнуҥ дүгү (кеш-биле аразы) хозалганынга хамаарыштыр, кыргылда чоокку хүннерде эгелээр.

* * *

БОРБАК-АРЫГ. Чөөн-Хемчик районда «Большевик» колхозтуҥ төп кыргылда пунктузунда үш агрегат ажылдап эгелээн. Оларныҥ бирээзи 12, ийизи 4 — 4 хачылыг.

Кыргылданы өшкүден эгелээн. Ажылдыҥ графигин ёзугаар баштайгы коданнарныҥ көргүзүү өөрүнчүг, өшкү бүрүзү 450 — 500 грамм дүкту берип турар. Кадарган малыныҥ продуктулуу бедик болурунга малчын, бригада бүрүзү сонуургалдыг.

Хойжуларныҥ эзлчээ чоокку хүннерде база эгелээр. Колхоз ниитизи-биле 8000 ажыг хойнуҥ дүгүн ажаап алыр. Пунктуда хака солуну үнүп эгелээн, көргүзүг самбыразын организастап турар.

* * *

ЧАДААНА. «Чыраа-Бажы» совхоз бо чазын 32800 хойнуҥ болгаш 1800 ажыг өшкүнүҥ дүгүн ажаап алыр. Кыргылданы чогуур ейүнде, чедиишкинниг чорудары — чуртка дүк бүдүрерин улам көвүдедиринге болгаш малды организастыг чайлагладырынга чугула ужур-дузалыг болур.

Совхоз хой кыргылдазынга белеткелди баш бурунгаар хынамчалыг чоруткан. Чыргакы, Чыраа-Бажы болгаш Хорум-Даг салбырларында ниитизи-биле 100 хачылыг агрегаттар белен. Пункт бүрүзүнде мергежилдиг кадрлар база быжыглаттынган.

Хорум-Даг салбыры өшкү кыргылдазын майныҥ 23-те эгелээн. Дараазында, өске салбырларда, кыргылда база улажы берген. Баштайгы көргүзүглер өөрүшкүнү илередип турар.

* * *

БИЧЕ-ТЕИ. Үш салбырныҥ хоюн чаҥгыс төп пунктуга эккеп кыргыдарын орландашканы-биле «Шекпээр» совхоз эрткен чылын элээн бергедеп, чамдык коданнарныҥ кыргылдазын орайтаткан. Ол чорук дүкке чидиригни таварыштырып, малды организастыг чайлагладырын шаптыктап турганы тодаргай.

Бо чылын ындыг байдал болбас. Биче-Тейде төп пунктуныҥ белеткели багай әвес, ында 70 хачылыг агрегат белен, өске-даа дерии чогуур ейүнде хандыртынган. Оон ыҥай Дөҥ-Терезинде 24 хачылыг агрегатты база немей организастаан.

Совхоз 4 муҥ хире өшкүзүнүҥ кыргылдазын доозар четкен. Хою 26 муҥ баш, оон кыргылдазын график ёзугаар база дораан эгелээр. Бо талазыбиле кадр четчир.

Картофель бүдүрери дөрт катап көвүдээр

Картофель бүдүрерин көвүдедир дугайында СЭКП ТК-ныҥ болгаш СССР-ниҥ Министрлер Чөвүделиниҥ Кыйгырыын Улуг-Хем районда «Күш-ажылдын хостуу» көдәә ажылагый артелиниҥ ажыл-ишчилери изии-биле деткәән. Картофель болза үнелиг аҥш-чем болгаш техниктиг культура болуру билдингир. Ол дугайын ажыл-агыйларныҥ удуртукчулары болгаш көдәә ажыл-агыйныҥ бүгү ажыл-ишчилери шагда-ла билир. Ындыг болза-даа дыка хөй ажыл-агыйлар картофельди ажыл-агыйжы ёзу-биле өстүрбейн келген.

Маҥаа бистиҥ артель тодаргай чижек болур. Артель баштаар чери, ол ышкаш колхозчулар боттары-даа сөөлгү үш чыл дургузунда картофельдиҥ ужур-дузазын чедир үнелевейн келген. Час бүрүзүнде хөй чарыгдал үндүрүп, улуг шөлге картофель тарып келзе-даа, бедик дүжүт алыр дутайында шоолуг сагыш салбайн турган. Колхоз 1960 чылда тараан үрезининден бичии-ле хөй, тодаргайлаарга бир гектардан 24 центнер дүжүттү алган. Оон бир центнериниҥ бот-үнези 8 рубль 30 көпеек болган. 1961 чылда бир гектардан 70 центнер дүжүт алдынган. Бир центнериҥ бот-үнези 1 рубль 59 көпеек чедир чиигээн. Ынчаарга эрткен чылын тараан картофельден база катап аажок әвәәш, бир гектардан 25 центнер дүжүт алдынган, оон бир центнериҥ бот-үнези 3 рубль 30 көпеек болган.

Бо чурагайлар болза картофель тарып өстүреринче колхоз кандыгдаа кичәәнгей салбайн келгенин бодуна чугаалап турар. Оон-биле кады артельдиҥ чери гектар бүрүзүнден 120—150 центнер картофельди бәәр арга-лыг, аажок эки чер болуп турар. Ол дугайын колхозчуларныҥ хуузунда огородтары бадыткап турар. Олар бир гектардан ортумаабиле 400—450 центнер картофельди ап турар.

Колхозка картофель дүжүду куду болуп турарының ужуру болза, картофельди улуг шөлге тарып турза-даа, ону эки ажаавайн турарында. Чижәә, эрткен чылын 100 гектарга картофель тараан, ажаалгазын бөкчүрүп, 3800 гектарда тараа суттаттыг черлерде. Хову бригадаларындан тускай суттарылга звеноларын организастаан, олар чайгы суттарылганы баштайгы әлчәән эгелээн.

Бижиктиг-Хая шөлүнде 18 кижи составтыг звено 200 ажыг гектарны суттарган. Салчак Тойбу-Хааныҥ ол звенозу ажылдын дүн-хүн әлчәән турган. Аксы-Барлык звенозу олардан база тудак чок көргүзүглүг. Сарыглар Сүрүнге удуртканы 12 кижи сыратканындан дүжүт дендии әвәәш болган.

Артель баштаар чери-даа, колхозчулар-даа бо чылын картофельче улуг кичәәнгейни салып эгелээн. Партияныҥ болгаш чазактын кыйгырыынга харыы кылдыр колхоз бо чылын 60 гектар картофель тарыырын, гектар бүрүзүнден 100 центнер дүжүт алырын шиитпирлээн.

Күзүн аҥдарган эки черни картофель тарыырынга тускайлаан. Картофель болгаш ногаалар тарып өстүрер 20 кижи составтыг тускай бригаданы дуржулгалыг хову ажылдакчызы М. И. Руденко баштадыр тургускан.

Бригаданыҥ кежигүннери ам картофель тарылгазын чорудуп турар. Картофель тарыыр участокта дәәре тракторист Леонид Фунтиковту болгаш дуржулгалыг машинист Кыргыс Өшкү-Саарны быжыглаан. Үрезин көөртүрүн үзүктел чок хандырарыбиле автосамосвал ажылдап турар. Картофель тарылгазы чеди ажыл хүнүнде доостур.

Картофель тарылгазы доозулган соонда өзүмнер үнгүже, чедир база олар үнген соонда бүгү участокту илииртәәр. Июнь айда суттарылганы организастаар, ол ышкаш одуруглар аразын ийи удаа ажылдап кылыр. Картофель чечекте-лириниҥ мурнунда картофельдиҥ чашпаныҥ чулуп, одуруглар аразын үлдүредип, хөмер.

Бүдүрүлге-сан-хөө планын ёзугаар бо чылын 6000 центнер картофельди алыры көрдүнген. Центнер продукциянын бот-үнези 2 рубль 15 көпеек болур. Бир центнер картофель бүдүрериниҥ 0,46 кижи-хүнү чарыгдаттынар.

Х. ДОРЖУ.

Кара-Дашка часкы кежээ

Ак-Көк Хемчик эриинде
Ажыл соонда ийи душтук
Хере базып кириптилер.
Кедәәзиинде — Кара-Дашта
Улуг тудуг кызыл тугу,
Уруг, оолду үдәән-даа дег,
Часкы кежээ сырынынга
Чалбыышталып кииснип турду.
Ажылчын хол башкарганда,
Алдын үүле бүдүрүп каар
Экскаватор, кранкар-даа
Эзлерин чалаан ышкаш:
«Эмин эртир селгүүстәштиҥ
Эртен ажыл саадаттыҥар,
Даг-дүгүн чуртка бәәр дәәш
Далажыҥар, эргимнерим!.. »
Хүннүҥ үлүүн ушчок ажыр
Күүседип каан амдыгылар
Даарта хүнге күштү немеп,
Тываар-шөлүн дыштанырлар.
Кара-Дашка часкы кежээ
Кайгамчык-тыр. Шапкын Хемчик
Кыска, оолга аян тудуп,
Кыҥгырткайндыр ырлап чыдыр!

Б. КАРАШПАЙ.

«ИСКРАНЫҤ» ХОВУЛАРЫНДА

Чөөн-Хемчик районнуҥ «Искра» колхозу бо чылын час орайтаан-даа болза часкы хову ажылдарынче организастыы-биле киргеш, кыска үеним иштинде күш-ажылчы тиилелгелерни чедип алган. 2875 га кызыл-тасты, 500 га арбайны, 250 га чинге-тараанны, 76 га суланы болгаш 87 га чочак-тараанны тарып дооскан дугайында боттарыныҥ өөрүнчүг рапортун искрачылар СЭКП обкомунга болгаш Тыва АССР-ниҥ Министрлер Чөвүделинге майның 16-да киргеннер.

Колхоз баштаар чери болгаш партия организациязы хову ажылдарының чоруп турарын хүн бүрүнүҥ контролюнга албышаан, кылдынган ажылдарныҥ шынарынче болгаш техниканы камныг әдилээринче механизаторларныҥ кичәәнгейин угландырган. Мурнакчы трактористернин, чажыкчыларныҥ дуржулгазын нептередир ажылды тарылганыҥ үезинде чоруткан. Часкы тарылганы кыска хуусаада доозар дәәш механизаторларныҥ ортузунга калбарган чарыштың мурнакчыларының санынга Монгуш Хевек-ооллу, Ооржак Доруг-ооллу, Сат Базырны, Алексей Ховалыгны, Ооржак Сорулганы, Сат Севек-Доржуну болгаш өскелерни-даа киирип болур. «ДТ-54» трактор-биле хүнде 5,5 га чер аҥдарар нормалыг турган, трактористер А. Ховалыг 10—13 ганы, С. Севек-Доржу 10—11 ганы доктаамал аҥдарып келген.

Механизатор Д. Таҥгыт-Доржу бир әлчегде 60 га черни илииртәәр турган, херек кырында 71 ганы илииртеп турар. Ол ышкаш М. Хевек-оол, О. Доруг-оол бир әлчегде 36 га черге тараа чажар нормазын 75 га чедирип келген. О. Энчек-Кулак бригадирлаан № 2 хову бригадазының механизаторлары тараа культураларының чажылгазын чедиишкинниг дооскаш, ам май 20-ден эгелеп чайгы чер аҥдарылгазынче кирген. Сес трактор ийи хонук иштинде 200 ажыг га черни чарган. Оларга ам удавас чедиртер база немежир. Бригаданыҥ мурнакчылары М. Лундуп, С. Базыр хүнде 6 ганы аҥдарар турган, 10 ганы доктаамал аҥдарып, нормазын ыракта ажыр күүседип турар.

Үнелиг мал чеми болур кукуруза тарылгазын С. Лопсан-Серен бригадирлаан № 1 хову бригадазының үш кукурузачы звенолары майның 15-те эгелээн. Бирги звенонуҥ кукурузачылары Ооржак Сорулга биле Сарыглар Сингир-оол чеди хонук иштинде 110 га аҥдарган кур черге кукурузаны чажып дооскан. Монгуш Удувас-оол биле Мөнгуш Чүргүй-ооллуҥ звенолары бо хүннерде боттарының хүлээнген шөлдеринде шалыпчы ажылдап турар болгаш олар база-ла чажылганы доозар чыгаан.

Колхоз бо чылын әлээн хөй кур черни шингәәдип алган болгаш ол аҥдартынган шөлдерде чочак-тараа, кукуруза, чинге-тараа дәәш өске-даа культураларны тараан. Чаа черниҥ хараганын сөккеш, аштап арыглаары ышкаш белен әвес ажылды комсомолчуларныҥ болгаш аныяктарныҥ алды звенозу шалыпчы күүседип турар. Үр әвес үеним иштинде хөй гектар черниҥ хараганын чок кылдыр арыглааш, тарылганы дүргедедир сорулганы олар хүн бүрү салып келген. Звенолар боттарының аразында социалистиг чарышты калбарткан. Х. Малчын-Тараанның удуртканы звенозу 70 га, М. Чолдаанның звенозу — 63 га черниҥ хараганын сөккен. Ам ол аштаттынган шөлдерде чинге-тараа болгаш кукуруза тараан.

«Бедик шынарлыг картофельге чуртуҥ хереглелин хандырар дугайында» СЭКП ТК-ныҥ болгаш ССРЭ-ниҥ Министрлер Чөвүделинин көдәә ажыл-агыйнын ажылдакчыларынга Кыйгырыын колхозчулар улуу-биле деткивишаан, картофель үрезинин белеткеп ап, шөлду чарган. Ынчалзадаа картофель олуртулгазы ында орай эгелээнин демдеглезе чогуур. Ажыл-агый бо чылын картофельди шупту 40 га шөлге тарыыр. Олар картофель олуртулгазының шынарынче онза кичәәнгей салбышаан, майның төнчүзүнде доозар дәәш күүседиишкинниг ажылдап кирипкеннер.

Механизаторларныҥ социалистиг чарыжын эки удуртур болгаш хүн бүрүнүҥ мурнакчыларын агитхуудустарга, хана солуннарга чырыдар ажылдар ында багай әвес организастаттынган. Республика солуннарын ол-ла үнген хүнүнде хову турлагларына чедирип турар. Партия организациязының секретары болгаш хову бригадирлери бистин чуртта болгаш даштыкыда болуп турар онза болуушкуннарны база республикада часкы хову ажылдарының чоруп турар байдалының дугайында чаа медәәлерни механизаторларга үргүлчү чугаалап берип, солун номчулгазын организастап турар.

Кара-Талда болгаш өске-даа хову-ларда дүн-хүн дивейн ажылдап турар хөй механизаторлар кинону болгаш концертти көрүксеп турза-даа, оларга кино, концерт көргүзүлгезин чаҥгыс-даа удаа организаставаны четпес. Солун болгаш байлак программалыг концертти белеткеп шыдаар талантылыг комсомолчулар болгаш аныяктар суурда хөй. Четчир санныг музыка херектелдери база бар. Часкы хову ажылы калбарган тудум ажыл-ишчилериҥ ортузунга политмассалыг ажылды улам күштелдирери эргежок чугула.

М. СҮГЕ-МААДЫР.

Тараажыларның эмчи хандырылгазы

Туранныҥ район эмнелгезинде партия организациязы часкы хову ажылдарының үезинде тараажыларга эмчи дузаламчызын әкижидерин шиитпирләәш, ындыг сорулга-биле эмчилер Шилакин, Шихов оларны тускайлаан болгаш оларга санитар машиназын быжыглаан.

Оон бәәр-ле «УАЗ-450» маркалыг, ийи талазында кызыл крест демдектиг машина хову турлагларына бола көстүп келир апарган. Майның эгезинден бәәр бо эмчилер районнуҥ бүгү хову турлагларына баргылаан, чамдык турлагларга 2—2 катап четкеннер. Ол баргаш, хову турлагларының байдалын, аҥш-чемни канчаар белеткеп, ону кандыг байдалда шыгжап турарын хынап көргеннер.

Ажыл-ишчилериҥ кадыкшыл байдалы-биле таныжары—эмчилериҥ кол-ла сагыш салыышкыны. Эмчиниҥ дүрген дузазы кымга херек болдур, эмчи Шилакин оларга ол-ла черинге дуза чедирип, эмнеп турар. Янзы-бүрү эмнерлиг аптечканы ол бодунга доктаамал ап чоруур. Туранныҥ район аптеказында ындыг аптечкалар четчир санныг бар-даа болза, чамдык хову турлагларында оларныҥ чок бооп турары четпес.

Ховунуҥ ажыл-ишчилеринге барбышаан, эмчилер суурларда эмнелге пунктуларына барып, консультацияларны берип турарлар.

А. ДАНЬКОВ.

Часкы суггарылга

САДАК-ТЕРЕК. (Телефон-биле). СЭКП Төп Комитединиҥ июнь Пленумунга уткуштур социалистиг чарышты калбартканынын түннелинде, «Барлык» совхозтуҥ ажыл-ишчилери, тараа культураларын 6900 гектарның орнунга 7195 гектарны чашкан. Совхозта парторганизация секретары әш Өлзейниҥ редакцияга дыҥнатканы болза:

— Мурнай чашкан тарааларныҥ үнүжү 10 сантиметр чоокшулап турар. Бистиҥ шөлүвүстүҥ барык кезии-даа чок. Ындыгда шөл канчап дүжүт бәәр боор.

Завада чөвүлел чыгган. Фермадан болгаш колхозчуларныҥ коданындан ап болур чемишчидилгелерни санап көрген. Чайын академик Лысенконуҥ аргазы-биле компост белеткеп эгелээн. Бригадир колхозчуларга лекция номчуп, үндүрүп берген участокка ажылды боду удуртуп турган.

Шөлге төккен чемишчидилгелер оваалары үнүп келип, бригадирни өөртүп турган. Чемишчидилге — кол чүүл дәәрзин Петр Григорьевич билир. Бүгү шөлду чаагайжыдып алырынга ол дузалаар. Кукуруза, чочак-тараа, чигир свёклазы тарыыр черни бригадир үзүп, үрезиннерни эккеп ап турган. Маадыр культуралар оон бригадазын хожудаашкындан уштуп алыр ужурлуг турган, ынчаарга мооҥ мурнунда оларныҥ маҥаа орнудаа чок турган болгай.

Фермага кажааларны септеп, суг хандырылгазын, суттарарын механизастап эгелээн. Эҥ эки кижилерни шилип ап турган. Немелде төлевир бәәрин база ажыглай берген. Бригада бот-орулга-чарылгага шилчәән.

Кайда эки әә бар болдур, аҥаа тараа өзер деп чон чугаалажыр. Ындыг чаагай тараа дөрткү бригадага база төрүттүүнүп эгелээн. Улам-на улам экижип турар. Сактырга, черни кым-бир кижи солупканзыг. Тарааларныҥ дүжүду барык үш катап көвүдээн — эрткен чылын гектардан-на 19 центнерни бастырып алган. Мурнундаазынга бодаарга картофельди дөрт катап хөйнү казып алган, а кукуруза 250 пуд дүжүттү шаҥнаан. Сүттү инек бүрүзүнден 2500 литрни саган. Бригаданыҥ орулгазы ийи катап көвүдээн.

Кижилер черге бүзүрей берип, ажылын, угаазылалын аҥаа берип турар. Чөвүлел чыглып келирге — клубка кижи долун келир. Боттуг хөй үүлдерни саналдап тургулаар.

Бригадир эртен эрте тургаш, орай чаныҥ келир. Ажыл-ла хөй. Тараа шөлү хөй тарааны берип, сүт хем деп агып турда, чүрекке өөрүшкүлүүн кандыг дәәр ону. Элбекшил дәәрге оон келир. Колхозчулар чараш бажыҥнарны тудуп ап турар. Ону тударынга херектиг чүве бүрүн бар. Заводта чүве дег, ай бүрүзүнде ажыл төлевири алыр. Күш-хүнү безин чок, а чүгле норма болгаш аҥаа үндезилээн акша саналгазы бар. Шуут туда алыр.

Кезээде чайы чок хирезинде, бригадир аарыг кижиге барып ужуражыр, кырганнарга кире дүжер шакты тып алыр. Бир кижиге саваҥ көөртүп бәәр, өскезинге — оттулар ыяш херек, а чамдыктарга бажыҥ септедип алыр мастерни-даа чорудуп бәәр. Бригадир-даа, чөвүлелдиҥ кежигүннеридаа кижилер-биле кады бергенидаа, өөрүшкүнү-даа үлежип турарлар. Агроном Завада бригадирлей бергенден бәәр үш чыл ашкан. Ындыг базымны ол бригадириҥ бирээзи болуп кылган. Амгы үеде районда 200, а Черниговщинада 1600 тускай әртемниглер бригадаларны болгаш фермаларны баштай берген. Ол улуг эгелээшкин кыптып үнген. Петро Григорьевич аҥаа чоргаарланыр. Өөрүнге: «Бүдүрүлге тудазын холуҥарга дидими-биле алыҥар. Ол чөптүү-биле биске хамааржып турар»—деп, ол чугаалаксаар.

Чаа ажылынга агроном дәәрге билиглериҥ ёзулуг үнезин билип медерәән. Ол ам оон ханызынче чүткүп кирипкен. Номнарны, журналдарны бо-ла номчаан олурар. Бригадага аграр талазы-биле чаа чүүлдерни таныжарын таарыштырган. Өскелерге төрүттүүнүп үнген мурнакчы үүлдер дугайында чөвүлелге чугаалажып көргеш, ону биске ажыглап болур бе дәәрзин шиитпирлеп турар. Кая-даа дилеп, тып турарлар. Бригадир шолбаннарныҥ дуржулгазын өөренип турар. Киевке болган чөвүлел хуралга Н. Г. Загладаныҥ чугаазы ону магададыпкан, ынчаарга Винницадан колхоз даргазы В. М. Кавуннуҥ чугаазы дәәрге, черге кол чүве—чемишчидилге болгаш тараажынын аҥаа ынакшылы деп чүвеге оон бүзүрелин база катап бадыткаан.

Бригадириҥ бир-чурттугжузу шулукчу ону тараа шаҥнакчызы деп адаан. Ол чараш сөс-тур, ынчалза-даа арай-ла эртир хөөрединшкин-дир. Ындыг болза-даа кижилерге тарааны шаҥнаары, а оон-биле кады амыдыралын база кижилерге бараан болдурары — кайгамчык хүлээлге ол.

— Тараа шөлүнде кижи базып чоруп турар. Доҥгайгаш, черни адыштап ап, уштагылааш, чыттагылаар. Ол дәәрге тараа шаҥнакчызы — бригадир Завада-дыр. Харам чогу-биле ажаап тараан тараа шөлү төлептиг әәзинге бодунуҥ бедик дүжүлү-биле четтириишкинин илередирин аазап турар.

Николай РОМАНИКА.
СЭТА-ныҥ корреспондентизи.
Черноговщинада Ичнанскинин будүрүлге эргелелинде партияныҥ XXII съездизи аттыг колхоз.

МУРНАКЧЫ ДУРЖУЛГАНЫ ЭКИ ӨӨРЕНИР

Тарылга шөлүнде кижи

Агроном Завада бодунуҥ томуйлаашкынынын дугайында шагда-ла бодап келген. Чөвүлекчи болур, ол-ла бе? Ынчаарга чөвүдекчини чүгле дыҥнаар, а күүседири албан әвес болгай. Ону чүү ажыл дәәрил? Билигни тодаргай ажыл-биле каттыштырар төлээде, холга тудуп алыр быра болза!

Оон ол бодалын бир колхозчу кижи билип каан чүве дег, бир-ле катап хуралга агрономнарны чемелеп чугаалаан:

— Дипломнуг хиреҥерде, шөлге туристер дег чоруп турар-дыр силер. Шуугаазын чажар-дыр силер, а оон тараа үнер әвес.

Ындыг чемеден аарышкылыг болуп келген. Ынчалза-даа ол дәәрге ырмазынчыг шын-дыр.

Агроном бодунуҥ сеткили-биле сүмележип, канчаарын бодангылаан. Бригада хүлээп алыр чоор бе? Завод азы фабрикага инженер кижи — цех, участок начальниги болур болгай. Ол аҥаа өөредирдаа, удуртур-даа. А колхозка чүге оон өскел?

Коммунистиҥ сеткили чугаалап турган: «Киривит!» Чигзиниишкинни ашкаш, колхозтуҥ партия организациязы-биле чугаалажыр дәәш чорупкан. Оон партия райкомунга барган. Секретарь ооҥ холун дыҥзыг туткулааш, деткип чугаалаан:

— Эки чүве эгелеп турар-дыр сен, Петр Григорьевич. Бүдүрүлгени удуртурунга өөредилге — келир үевис болгай.

Партияныҥ XXII съездизи аттыг колхозтуҥ комплексилиг дөрткү бригадазынга агроном Петр Завада кышкы эртен ынчаар чедип келген. Хоочун колхозчу Иван Ефимович Ковел ону уткуп алгаш, чаа томуйлаашкыны-биле аҥаа байыр чедирген. Оон биче манап чоруй чугаалаан:

— Берге болур әвеспе, Петро. Бригада чөвүлели соҥгуп алза чүл? Эки кижилер тыпты бәәр.

Чөвүлел? Эки-дир. Ол звено мени бүгү тараажылар-биле холбаштырар әвеспе. Мен оларныҥ бодалдарын, күзелдерин, негелделерин ону дамчыштыр үргүлчү билир болур мен. Кижи чаҥгыс боду чүге четтигер боорул.

Чөвүлелди тургузуп алган. Эҥ дәәре механизаторлар, звеночулар, малчыннар, күш-ажылдыҥ хоочун кижилери оон составынга кирген. Ак-сеткилдиг, шалыпкын чон. Ажыл-агыйда баксыраашкынныҥ чылдагаанарын ол дораан сайгара бергениер. Бүгү чүвени казып көрген. Планнар чогаадып, ырак бурунгаар көрүп эгелээн. Хоҥжудаашкынны ажып эртер дәәрзинге бодалдар бир аай.

Мурнакчы көдәә ажыл-агый артелинге мурнунда каттыжып кирген, экономика талазы-биле кошкак колхозка бригаданы организастап алганнар. Ажыл-агый маҥаа багай турган. Удуртукчулар черге хомудан:

— Элезин-дир, оон чүү алыр боор — дижип турган.

Гектардан-на аҥаа чеди центнер тараа, үжен центнер картофель ап турган, ынчаарга чигир свёклазын, кукурузаны шуут тарывайн турган. Чылда бир инектен-не суттү дөҥгүп 800 литрни саап ап турган.

Чер дәәрге, суурдан ырак әвеске, хоозурап калган, хомудаан чүве дег чыткан. Ол чер төлеп чоктарны кыжырып чыткан. Ону Завада бодунуҥ базымнары-биле хемчәәп көргеш, оон бодунуҥ чоруп турганы, Чернигов чоогунда «Новый шляк» колхозту сактып келген. Ында хөрзүн база ядыы, суурну безин Элезин деп адаар. А дүжүт дәәрге чаагай болгаш мал ажылы база көдүрлүүшкүнде. Чажыт чүдел? Черни эки чемгерип турарында. Чыл бүрүзүнде гектар тарылга шөлү бүрүзүнге 20 тонна чемишчидилгени төп турар. А бистиҥ бригадавыста кандыгы? Ында ол чемишчидилгениҥ оонуҥ бир кезии-даа чок. Ындыгда шөл канчап дүжүт бәәр боор.

Завада чөвүлел чыгган. Фермадан болгаш колхозчуларныҥ коданындан ап болур чемишчидилгелерни санап көрген. Чайын академик Лысенконуҥ аргазы-биле компост белеткеп эгелээн. Бригадир колхозчуларга лекция номчуп, үндүрүп берген участокка ажылды боду удуртуп турган.

Шөлге төккен чемишчидилгелер оваалары үнүп келип, бригадирни өөртүп турган. Чемишчидилге — кол чүүл дәәрзин Петр Григорьевич билир. Бүгү шөлду чаагайжыдып алырынга ол дузалаар. Кукуруза, чочак-тараа, чигир свёклазы тарыыр черни бригадир үзүп, үрезиннерни эккеп ап турган. Маадыр культуралар оон бригадазын хожудаашкындан уштуп алыр ужурлуг турган, ынчаарга мооҥ мурнунда оларныҥ маҥаа орнудаа чок турган болгай.

Фермага кажааларны септеп, суг хандырылгазын, суттарарын механизастап эгелээн. Эҥ эки кижилерни шилип ап турган. Немелде төлевир бәәрин база ажыглай берген. Бригада бот-орулга-чарылгага шилчәән.

Кайда эки әә бар болдур, аҥаа тараа өзер деп чон чугаалажыр. Ындыг чаагай тараа дөрткү бригадага база төрүттүүнүп эгелээн.

Мурнакчы көдәә ажыл-агый артелинге мурнунда каттыжып кирген, экономика талазы-биле кошкак колхозка бригаданы организастап алганнар. Ажыл-агый маҥаа багай турган. Удуртукчулар черге хомудан:

— Элезин-дир, оон чүү алыр боор — дижип турган.

Гектардан-на аҥаа чеди центнер тараа, үжен центнер картофель ап турган, ынчаарга чигир свёклазын, кукурузаны шуут тарывайн турган. Чылда бир инектен-не суттү дөҥгүп 800 литрни саап ап турган.

Чер дәәрге, суурдан ырак әвеске, хоозурап калган, хомудаан чүве дег чыткан. Ол чер төлеп чоктарны кыжырып чыткан. Ону Завада бодунуҥ базымнары-биле хемчәәп көргеш, оон бодунуҥ чоруп турганы, Черниг

ЫДЫКТЫГ СОВЕТ КЫЗЫГААРНЫҢ КАМГАЛАЛЫНДА

Серемчилелдиг болгаш көрүнгүр камгалакчылар

Шериг-ниин Н кезээнин бир заставазы ССРЭ-ниң күрүне кызыгаарындан ырак эвес черде туруп турар. Ында шериг албаны эрттирип турар ногаан фуражкалыг кижилер бистиң делгем Төрээн чуртувустуң ыдыктыг кызыгаарының эрес-дидим камгалакчылары. Олар хензигийне даштыда-даа дораан-на дыннай дыртып каарлар, чүү-даа чандыр көрбестер. Ынчангаш оларны кескү каралтыг, дыннаңгыр кулактыг кижилер деп улуг чоргаарал, мнаныш-биле адап турар болгай бис.

ССРЭ-ниң күрүне кызыгаарының кескү каралтыг, дыннаңгыр кулактыг эрес-дидим камгалакчы дайынчыларының дугайын бо репортаж силерге дорчулаг-биле таныштырар.

КАРА ЧЫРААЛАРЛЫГ, узун, хөнү дыттарлыг дөргүнек кыдыынга сержант Виктор Краснов, аңаа дайынчылар Серенги Дадар-оол, Федор Велик олар боттарының истекчи ыды-биле кады чажыт кайгыылга чорааннар. Борбак хараган баарынга ажытталып олурупкаш, дөргүнек ол чарының дургаар чоруткан кызыгаар унун кончуг кичээнгейлиг дураннап көрүп, тыныштарын кыскаладыпкаш, дыннаалап чытканнар. Чүгле дагдан баткан шапкын сугнуң даажы дынналыр, кедээр ак менги баштарлыг тайгалардан каккан соок сырынныг часкы салгын олардың чер-биле өнеш халадын хөрүкселдир үрүп каап турган. Ийи өдүрек суг унун куду чалгыннарын хыыладыр чайбышаан ужуп келгеш, кызыгааржыларның олурганы хавак баарында бичии хөлчүгешке кээп хонупканнар. Сүүр кулактыг, бөрү ышкаш-куу өңнүг, улуг чаагай истекчи ыт ийи холун көзүй сунупкан, база-ла бурунгаар көрүп алган чыткан.

Сержант Виктор Краснов орус националдыг, өскен төрээн чери — Куйбышев хоорай. Шериг албан-хүлээлгезин эрттиргештиң төрээн хоорайынга барып, тайбың күш-ажылдың одуруунга туруптар. Аңаа дайынчы Серенги Дадар-оол Улуг-Хем районнуң Баян-Кол чурттуг. Шериг албанынга келириниң мурнуу чарында колхозунга ажылдап турган. Аңаа дайынчы Федор Велик украин националдыг. Ол Донецтен келген. Бо үш нацияның төлөөлекчилери — кызыгааржы дайынчылар Төрээн чуртунуң ыдыктыг кызыгаарын быжыг серемчилелдиг, көрүнгүр камгалажыр турарлар.

Хенертен оларның үстүү чарында кара чыраалар аразында бир-ле дааш үнген. Сержант Краснов дураның дүрген-не ынаар углашкан. Ийи-үш хире чыраалар чайганы аарак шимчей берген. Кызыгааржыларның бүгү-ле кичээнгейи дааш үнген черде барган. Исчи ыт кулактарын аткаар хачыландыр кызыпкаш, кыйыында дураннап чытканы сержантыже, оон команды бээрин четтикпейн манаан чүве ышкаш, көре каапкан. Оон ол кызыгааржыларның карак албайн чытканы кара чыраалларже көрүнгеш, думчуунуң иштинде будүү сыныйны берген. Шоолуг үр болбаанда чыраалар баштары ыңай шимчеп чоруй барган.

— Бурунгаар! — деп, сержант оожум команд ылай каапкан.

Федор истекчи ыдын алгаш, дааш үндүрбейн даштыг ынай болган. Ыт мойнун мурнунче үзейтипкеш, четкекти дыңыдыр тыртып, бурунгаар тывыржып бар чораан, оон соондан Краснов биле Серенги автоматтарын мурнунда туткулап алгаш салып ыңай болганнар.

Демги чыраа баштары шимчеп турган черге кээрге, дожу чап-чаа эрээн малгашта сыпык идик изи чыткан. Истекчи ытты ол-ла дораан салыпканнар. Ол думчуу-биле чер чыттап алгаш, салып ыңай-ла болган.

Беш минута безин четпээнде сержант Краснов, аңаа дайынчылар Серенги, Велик олар кызыгаар үрекчизин тудуп алган, заставаже аппар чорааннар.

ЗАСТАВАДА амыдырал, ажылыш болгаш өөредилге солун.

Кызыгааржы дайынчылар чүгле шериг хөрээнин талазы-биле кончуг эки белеткелдиг эвес, олар политиктиг билиин бедидип, марксисчи ленинчи өөредиг-биле чепсегленип, чүүл-бүрү эртемнерни өөренип турарлар.

Ленинчи комната. Ол кызыгааржыларның политиктиг болгаш техниктиг база өске-даа эртемнерниң талазы-биле өөредилге эрттирер чери. Дүштеки чем соонда анда кире берген бис. Ада-чурттуң Улуг дайынының төөгүзүн өөренир бөлгүмнү улуг лейтенант М. Муравьев эрттирип тур. Эрткен кичээлге өөренген теманың талазы-биле салган айтыргны дайынчылар кончуг эки харыылаадылар.

Кызыгааржы дайынчылар спортка база-ла ынактар. Оларның кижи бүрүзү-ле спорттуң аңзы-бүрү хевирлериниң талазы-биле улуг мергежилдиг. Оларның аразындан дыка хөй кижи спортчу разрядтарлыг. Хол, бут бөмбүктерин ойнаар талазы-биле бизин бир, ийи, үш разрядтарлыг дайынчылар бар.

Заставада бот-тывынгыр ураң чүүлдүң бөлгүмнери доктаамал ажылдап, кино, концерт үргүлчү-ле болуп турар. Танцылаар, хөгжүмге ойнаарынга, ырлаарынга талантылыг дайынчыларның черле кайызын ол дээр боор.

Кежээ дайынчылар орус улустуң плясказын ойнап турган черге чеде берген бис. Бөлүк баянистериң уделгези-биле билдилиг, капшагай теп турда чаражын канчаар ону. Пляскаы тевер талазы-биле аңаа дайынчы Вячеслав Барков черле онза талантылыг кижи болду. Ол каш үүл нарын, берге көргүзүүлерни мергежилдиг, чараш теп танцылааш, өөрүнден черле онзагай болуп шылгарап үндү.

— Бистиң Слава чүгле пляска теверинге талантылыг эвес. Цыган, молдав дээш каш-каш үүл танцыларны база-ла кончуг эки теп билир. Танцылап турда ону кыстар көрүп турган суг болза мырынай эри хайны бээр болгай. Каш-каш үүл хевирлерни көргүзүпкеш баар. Ынчангаш үүгларның үрээн туда кааптар — деп, бир дайынчы баштактанып чугаалай-дыр.

Ефрейтор Владимир Зинаков биле аңаа дайынчы Григорий Руденко, кызыгаар эргип чорааш, кежээликтей чедип келгеннер. Григорий Руденконуң адынга келген чагааларны, телеграммаларны өөрү тутсу каапканнар.

Ол телеграммалар, чагаалар оон дөргүл-төрелдериннден, эштериннден келгилээн. Ында Гришаның төрүттүнген хүнүн таварыштыр байыр чедирген, шериг албан-хүлээлгезин кончуг эки эрттирерин чылыг-чымчак сөстер-биле күзеп, йөрээген болган.

— Төрүттүнген хүнүңү таварыштыр байыр чедирип тур мен — деп, кижи бүрүзү-ле Гришаның холун дыңзыг тудуп, аңаа база-ла чылыг-чымчак сөстерни сөглеп турганнар.

ЗАСТАВАДА ажыл-иш, өөредилге, дайынчы белеткел, хөглүг ырлар, музыкалар үргүлчү хайныгып, диңмиреп турар.

Старшина Иван Луцкий, сержант Виктор Краснов, Серенги Дадар-оол, Юрий Золотов болгаш оон-даа өскелериниң кончуг эки өөредилгелиин, политиктиг болгаш дайынчы белеткелдиң талазы-биле шылгарапгайын, хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржип турарын офицер Михаил Муравьев улуг чоргаарал-биле мактап чугаалады.

Төрээн чурттуң ыдыктыг кызыгаарының шак ол серемчилелдиг, көрүнгүр камгалакчылары совет кызыгааржыларның 45 чыл болган оюн дайынчы болгаш политиктиг белеткел база өске-даа талазы-биле улуг чедишкиннерлиг демдеглеп эрттирип турарлар.

Т. САЯН-ООЛ

Шериг-ниң Н кезээнин бир заставазының истекчи ыды Баре — кызыгааржыларның база бир ынаныштыг өңнүү. Ол ыт кызыгаар үрекчизин истеп тудар талазы-биле улуг дуржулгалыг.

ЧУРУКТА: аңаа дайынчы Федор Велик истекчи ыт Баре-биле кады дозорда.

Шынчы дузалакчылар

Төрээн чуртувустуң ыдыктыг кызыгаарын камгалажыр хөрекке хөй-хөй совет кижилер боттарының улуг-хуузун киирип, кызыгаар үрекчилерин тудуп, эрес-маадырлыг чоруктарны кылып турарлар.

Бистиң колхоз ССРЭ-ниң күрүне кызыгаарының чоогунда туруп турар. Ынчангаш бистиң колхозчулар база-ла миллион-миллион совет кижилер ышкаш Төрээн чуртуң кызыгаарын камгалаары бистиң бала бир ыдыктыг хүлээлгевис дээрзин эки билип турарлар. Дыка хөй колхозчулар кызыгааржыларның ёзулуг-ла шынчы дузалакчылары болу бергеннер. Олар кызыгаарның кескү камгалакчылары болуп, кызыгаар үрекчилерин тударынга кезээде беленин көргүзүп, кандыг-бир чорук болу берген болза, ону заставага доп-дораан дыңнады кааптарлар. Чамдык колхозчулар кызыгаар эртер дугайында чөпшээрел бижиктердиг улустарның эрттирилгелерин кызыгааржылар-биле кады хынап турар.

Колхозтуң бир сут-бараан фермазында колхозчу эштер Седип, Бүрбү, кодээ Совет даргазы эш Түвет-оолдуң чедирген дузазын кызыгааржылар мактап турар. Ылангыа кызыгар үреп киргештиң оор херек кылган кижини колхозчулар Седип биле Бүрбү олар чоокта чаа тутканнар. Моон мурнунда-даа чылдарда бистиң колхозтуң чамдык колхозчулары кызыгаар үрекчилерин тудуп, дидим, быжыг серемчилелдиг чоруун көргүскеннер.

Кызыгааржыларның аныяк өңнүктери бистиң суурнуң школазында хөй. Олар совет кызыгааржыларның база-ла шынчы дузалакчылары апарганнар. Школада «Кызыгааржыларның аныяк өңнүктери» деп бөлгүм бар Ол бөлгүмнү сержант эш Краснов башкылап турар. Бөлгүмнүң киржикчилери радиостанцияларының тургузуун, кызыгаар үрекчизиниң изин тып истээрин, дайынчы бооларны, хайгаарал хөрекселдерин өөренип турарлар. Бөлгүмнүң командири 7-ги класстың өөреникчизи Сергей Ооржак, алдыгы классчы Данил Ооржак, бешки классчы Ооржак Матвей олар бо үстүнде чүүлдерни эки шингээдип ап турарлар. Кызыгааржыларның аныяк өңнүктери дыштанылгазының үезинде Төрээн чуртунуң кызыгаарын камгалажырлар.

Бистер, колхозчулар Совет чуртувустуң кызыгаарын камгалаар талазы-биле кызыгааржыларның шынчы дузалакчылары болуп, эрес-маадырлыг чоруктарны кылырынга кезээде белен, быжыг серемчилелдиг бис.

Совет кызыгааржыларның 45 чыл болган оюн бистиң колхозтуң колхозчулары боттарының ажыл-ижинге болгаш кызыгаар камгалаар хөрекке эки чедишкиннерлиг демдеглеп эрттирип турарлар.

С. ТАҢЗЫ-БЕЛЕК,
кодээ Советтиң активчизи.

Эки-турачының маадырлыг чоруу

Немец фашизм болгаш япон империализм-биле дайын бистиң тиилелгевис-биле доозулганындан бээр хөй чылдар эртсе-даа, ол чылларның кижилериниң, болуушкуннарының дугайында сактыышкыннар кажан-даа уттундурбас.

Мен Ыраккы Чөөн чүк кызыгаарынга шериг албаны эрттирип турган, сержант Сат Доржу-биле таныжып алган мен. Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде фронтуже чорударын ол дилээн. Командылал чери ону истекчи ыттар өөредир инструкторлар школазынче чоруткан. Сат ол школаны дооскаш, кызыгаар заставазынга келген. Эрес-дидим тыва кызыгааржыга заставаның дайынчылары чоргаарланып турганнар, а Сат оларга тыва араттарның амыдыралының дугайын, оларның орус улус-биле акы-дүңма найыралының дугайын чугаалап турган.

Бир-ле катап караңгы, ыржым чайгы кежээ сержант Доржу биле аңаа дайынчы Братусь хайгыыла үнүп келген. Үзүктелчек чымчак салгын хадып турган. Ыржымны үревес дээш кызыгааржылар хайгыылчы кокпа-биле далаш чок чоруп органнар.

Хенертен өзимде сыйтылааш үн үнген. Хайгыылчылар доктаай берген. Дүнеки куш база катап кыйгы салган.

— Адыр, ол куш бир-ле чүвени эскерип каан хире-дир. Чыт!— деп, сержант сымыранып командылаан.

Кызыгааржылар дыңнаалап туруп-каннар. Удур таладан үгү үнү дыңналган.

— Ам билдиң бе?

— Билдим, эш сержант. Ийи кижи кыйгы салчып турар-дыр — деп, Братусь харыылаан.

— Ол-ла болгай, өңнүк...

Кызыгааржылар кара сугну билдиртпейн кеже берген, чыргыраштың алгырган черинче чоокшулап келгеннер.

Бир шак хире болган соонда «сыйтылааш» биле «үгүнү» кызыгааржылар бүзээлеп келген. Кызыгаар үрекчилериниң кажарлаашкыны ынчап бүтпейн барган.

...1954 чылдың август 8-тен 9-че дүнезинде, Совет Армияның кезектеринге Маньчжурияже баар орукту арыглап бээр дайынчы даалганы кызыгаар шериниң бир кезээ алдарлы-биле күүсеткен. Ол дайынга Сат Доржу онза эрес тулчуп турганын утпаан мен.

Дайзынның талазында кокпа, хараган бүрүзүн эки билир турган бис, ынчалза-даа дайзынче чоокшулаары биске дыка берге турган, чүге дээрге японнар совет шериглер удавас халдаашкыннарын эргелээр деп билип, кызыгаарже шериглерин, боо-чепсээн чоокшуладып турганнар.

Бистиң хайгыылчы бөлүүвүстү капитан Крыловский баштап, бөлүктүң мурнунга сержант Доржу истекчи ыды-биле чоруп, бөлүктү эдертип чораан. Үскүлежиишкин чугаажок болуруп кижи бүрүзү билип, ыыт чок чоруп орган бис. «Ыдыктыг хүлээлгевисти күүседирин бистиң Совет Төрээн чуртувус кижи бүрүзүнден негеп турар-дыр. Дайзынны тиилээри дээш демиселге амы-тынымны бээринден чалданмас мен» деп, дем чаала болуп эрткен митингиге Саттың чугаалаан хайныышкыныыт сөстерин сактып кээр мен.

Дайзынның быжыгланыышкынарынга чоокшулап келиривис билекле, оон ракеталары бисти чыдыпты. Дайзынның пулемёттары адып эгелээн.

Аткылажыышкын эгеледи. Японнарның оңгуларынче гранаталарывысты кинр өктап эгелединис. Дайзын калчалыы-биле удурланып, бистиң бөлүүвүстүң ажытталып турар чалынче үзүктел чок боолап турлар. Ракеталар аткылаажыышкын шөлүн соксаад чок чыдыып тур.

Сат командириң чанындан ыравайн, ракета чырыын ажыглап, дайзынларны чазыг чокка адып-ла тур.

Капитан Крыловскийниң:

— Атакаже, бурунгаар!— деэн командазы тулчуушкун даажын өттүр дыңналып келди.

Бистиң пулемёттарывыстың болгаш бооларывыстың камгалал одунуң адаа-биле японнарның быжыгланыышкыннарынче чоокшулап келдивис. Офицер чал кырынга көдүрүп келири билек, олче самбурай боозун шыгаай берди. Чурттан эрткен чуртталгазын кижи эргий бодап келир чаңгыс минута ол турган чүве. Ынды өйде боданыр чай безин чок болур болгай. Шак ол өйде комсомолчу Доржу дайзынның огун хөрээ-биле дуй турупкан.

Оң талакы эктинче ок дегтеш, холу халайып, аар балыгланган болзажок, кызыгааржы быжыг туттунуп, самурайны часпайн боолап өлүрүп каан. А капитан Крыловский бөлүктү баштап, халдаашкынны уламчылап чорупкан. Дөртен чылдарның дургузында бистиң застававысче шыгаап алгаш турган япон кезек үр эвес, ынчалза-даа дошкун тулчуушкунга ынчаар кезээ-мөңгеде тиилеттирген.

Совет эмчилер эрес-дидим кызыгааржыны кадык кылдыр эмнеп каан. Оон маадырлыг чоруу заставаның төөгүзүнге, шериг хүлээлгезинге шынчы болурунуң үлегер-чижээ болуп арткан.

Ада-чурттуң Улуг дайыны доозулган. Сат Доржу төрээн Тывазынче ээп чаныпкан, а мен шериг албаны эрттирип артып калган мен. Оон бээр харылзаавыс үзүлген. Ам ол кайдал? Мээң дайынчы өңнүүм ажыл кылбайн, хөлегёге олурбайн, а коммунистиг ниитилелдиң тургузукчуларының бирги одуруунда чоруп орар дээрзинге бүзүрээр мен. Дайынга маадыр — тайбың күш-ажылга маадыр болбайн барбас-ла болгай. Эрги алдар чаа алдарны төрүүр.

И. ДОНСКОЙ.

ТҮМҮҢ ИРЕЙ

Колхозунга хүндүткелдиг,
Хоочун хойжу Түмүң ирей
Чаламаның баарында
Чазаан орта кежүп келген.

Кавыскалыг бир-ле хүндүс
Каттангылыг, чиктиг кижи
Оон өөнге кирип келгеш,
Орук-чирик айтырып-тыр.

Хеңмелеп каан чаглыг зытче
Кезе найгап, чараа сыырграш:
— Зыттен дүлүп көрүңер—деп,
Зэрежип дилей берген.

Түмүң ирей олче көргеш:
— Дүлүп берейн харын—дигеш,
Пашты тиннкеш, зытти сукнаш,
Бачым-далаш үне халаан.

Каттангылыг танывастан
Каразынган Түмүң ирей
Кожазында заставаже
Хойжу зжин каксы каапкан.

Зытти чаа-ла эзип турда,
Зжин соктаан. Чөпшээрепкен.
Совет ийи кызыгааржы
Соңнуг, мурнуг кирип келген.

Талыгырда каргыс чурттан
Даалга алгаш, чоруп чоруур
Саттынынчы шивишкинни
Шак-ла ынчаар тудуп алган.

Кызыгааржы шериглериниң
Кырган өңнүү хойжу Түмүң —
Ыдык совет кызыгаарның
Ынаныштыг хайгыылчызы.

Т. КЫЗЫЛ-ООЛ.

АЛДАРЛЫГ ЧЫЛДАР

Улуг Ленин 1918 чылдың май 28-те «Кызыгаар камгалалын тургузар дугайында» Улус Комиссарлар Чөвүлелиниң Декрединге ат салган. Ол алдарлыг хүнден бээр 45 чыл болуп турар. Коммунистиг партия болгаш Совет чазак Владимир Ильичиниң чагыгларын күүсетпишаан, ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң дайынчы күчүзүн үргүлчү бедидип, социалистиг күрүненің кызыгаарының камгалалын быжыглаан келген. Партия болза кызыгааржыларның алдарлыг хөй салгалдарын кижизидип, улуска шынчы бараан болурунче сорук киирип, оларны эң чидиг чепсек—революстуг серемчилел-биле чепсегленээ.

Кызыгааржылар хүнүн бистиң чуртувуста бүгү улустуң байырлалы кылдыр демдеглеп турар. Бо дээрге совет кызыгаарның көрүңгүр камгалакчыларына бүгү улустуң, партияның болгаш Совет чазактың ханы ынакшылын, оларның ачы-хавыязын үнелеп турарының болгаш совет чурттуң ыдыктыг кызыгаарын камгалаар дугайында бүгү улустуң сагыш салыышкынын херечилеп турар. Партияның болгаш улустуң бүзүрелинге болгаш идегелинге харыы кылдыр кызыгааржылар чүткүлдүг ажылы-биле харыылап турар. Ынчангаш олар кызыгааржылар хүнүнүң 45 чыл оюн демдеглеп тура, Коммунистиг партияга болгаш оон ТК-зынга, Совет чазакка, бүгү совет улуска изиг ынакшылын, өөрүп четтиргенин илередип турарлар.

ССРЭ-ниң кызыгаар шериглери дээрге, бистиң социалистиг күрүневистиң хамаарышпас чоруун болгаш аймыл чок чоруун хандырар талазы-биле партияның болгаш чазактың политиказын боттандырып турар ёзулуг улусчу күш болуп турар. Күрүненің айыыл чок чоруунуң органнары-биле кады кызыгаар шериглери Төрээн чурттуң ыдыктыг кызыгаарын камгалаар талазы-биле хүн бүрүнүң, чаңгыс шакта-даа соксаш дивес, дайынчы албанын кылып турар. Олар агаар-бойдустуң, чурт девискээрниң кандыг-даа бергелери турзажок, коммунизм тургузукчуларының тайбың күш-ажылын камгалаарының берге, ынчалза-даа хүндүлүг хүлээлгезин чедишкиниг күүседип турарлар.

Совет кызыгааржыларның чедишкиннериниң күжү—Коммунистиг партияның мерген удуртулгазында, социалистиг тургузугның артык күштүүнде, кызыгааржыларның дайынчы болгаш политиктиг белеткелиниң бедиинде, совет улустуң оларга кызыгаар чок ынаанда болгаш деткимчезинде болуп турар.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тиилээнинге каржыланган делегейниң империалистери боттарының күштерин контрреволюсчулар-биле каттыштырып алгаш, хамааты дайынның болгаш ажык интервенцияның аргазы-биле аныяк хөй-хөй шактарда, а чамдык черлерге хүннерде камгалап, тулчуп окка, сөөлгү тынышка чедир камгалап турганнар. Ол дугайын 1941 чылдың июнь 24-те үнген «Правда»: «Бужар дайынының баштайгы согуушкунунга таварышкан совет кызыгааржылар арзылаң дег тулчуп турганнар» деп бижээн.

Совет Армияның составынга каттыжып алгаш, кызыгааржылар Киевтиң болгаш Севастопольдуң, Ленинградтың болгаш Одессаның маадырлыг камгалалдарына, Поляр чоогунга болгаш Волгага эрес тулчуп, Варшавага, Прагага, Берлин чоогунга, Ыраккы Чөөн-чүкке дайынларны чылча шаап турган.

Төрээн чурт дээш боттарының амы-тынын берген маадырлар А. Коробицынның, П. Санькиниң, А. Лопатиниң, В. Усовтуң, В. Козловтуң болгаш өскелериниң-даа аттарын бүгү совет улус-биле кады кызыгааржылар ынакшыл болгаш чоргаарал-биле адап турарлар. Оларның үлегер-чижектеринге кызыгааржыларның хөй салгалдары кижизиттиниер.

Ада-чурт дайынының чылларында кызыгаар шериниң ачы-хавыязын Төрээн чурт бедии-биле үнелээн. 13 мүң ажыг дайынчылар чазак шаңналдары-биле шаңнаткан, 100 ажыг кижиге Совет Эвилелиниң Маадыры атты тывыскан.

Ада-чурт дайынына чедип алдынган тиилелгениң түңнелинде совет черниң шаандагы кызыгаары катап тургустунган болгаш оон камгалалын совет кызыгааржылар боттарының идегелдиг холунга алганнар. Ол хүннерде кызыгааржыларны кыйгырбышаан, Н. С. Хрущевтуң бижээни болза: «Совет улус кызыгааржыларга харысалгалыг турушту бүзүрээн. Кызыгаарны Совет Эвилелиниң бүгү дайынныларындан камгалаңар, бистиң чуртувусче шургун кирерин ораладжыр шпиоллнарны, диверсантыларны тудуңар. Кызыл Армияның эң улуг тулчуушкуннарының түңнелинде катап тургустунган бистиң социалистиг Төрээн чуртувустуң кызыгаарын көрүңгүр камгалаңар!»

СЭКП-ниң XXII съездизиниң шиитпирлери-биле чепсегленген, партияның болгаш улустуң сагыш салыышкынынга хүрээлеткен совет кызыгааржылар бистиң ыдыктыг кызыгаарывысты камгалаарының сорулгаларын чаа күш болгаш инициатива-биле шиитпирлеп киирпкен. Совет чурттуң улуг делгем кызыгаарын тайбың хүннерде безин минутададаа оожургал чок. Социализмниң дайыннылары чепсэн холдан салбаан. Олар бистиң чуртувустуң күчүзүн болгаш айыыл чок чоруун чажыт арга-биле божаңнадырын ораладжып келген болгаш ораладжып турарлар. Тайбың үелерде безин империализмниң хөй санныг кажар агентилерин кызыгааржылар туткан, элээн каш өнчүк-чөңгээлерни чайлаткан, Совет күрүнеге экономиктиг хора чедирер дээн хөй санныг контрабантыларының, байлак төтчеглекчилериниң, кем-херек үүлгедикчилериниң ораладжыышкынарын үскен.

Улуг делгем совет черниң кургаг чер болгаш далай, агаар кызыгаарында дайынчы амыдырал хайныгып, кажар болгаш кара сагыштыг дайзын-биле демисел үргүлчүлел турар. Делегейниң социалистиг системазының тургустунганы-биле капиталистиг хүрээлээшкин узуткаттынган. Ам совет кызыгаарның дыка хөйү социалистиг чурттар-биле акы-дүңмалышкы найыралдың кызыгаары апарган.

Совет кызыгаар шериглери боттарының моралдыг шынарларын сайзырацгайжыдып, политиктиг болгаш дайынчы белеткелин бедидер дээш могат чок ажылдап турар. Чыл келген тудум-на политиктиг болгаш дайынчы белеткелдиг тергиннери, мергежилдиг тускай эртемниглер, кончуг эки кезектер өзүп турар. Чижээ, офицер Власовтуң командылап турар заставазы ам 6 чыл дургузунда кызыгаар камгалалынга, политиктиг болгаш дайынчы белеткелге кончуг эки түңнелдиг болуп, дайынчы чурум-сагылганы шыңгыы сагып турар. Ол ышкаш офицерлер Муравьев, Соколянский, Кузьмичев, Николаев, Вшинков, Алексеев оларның дайынчылары; сержантылар Колинко, Хайрулин, Горбатов, Деев, Жаров, Шуховцев, Чернышев, олар; солдаттар Щеголев, Кызыл, Бондаренко, Серенги, Дундук-оол, Контратьев, Моңге, Сосков, Якунин, Швецов, Феоктистов олар болгаш өскедаа хөй кызыгааржылар кызыгаар хүнүнге дайынчы болгаш политиктиг белеткел талазы-биле кончуг эки болгаш эки көргүзүглерлиг ужурашканнар. Партия болгаш чазак кызыгааржыларга эки ажылдаарының, культурлуг дыштанырының бүгү таарымчалыг үүлдерин тургузуп берген.

Кызыгааржылар биче эвес үүлдүг ыларын болгаш боттарының ажылының түңнелинге чоргаарланып болур. Ынчалза-даа чедип алганына менээргенмес, үргүлчү буйунгаарлаар, ажыл-хереги СЭКП-ниң XXII съездизиниң шиитпирлериниң бедик негелдези-биле дүүштүр үнелеп көөр деп, партия бисти өөредип турар. Партияның бо айтыышкыны болза кызыгаар камгалалының хөрээн улам күштелдирип, совет черже чаңгыс-даа дайзынның шургун эртерин болдурбазын кызыгааржыларга хүлээдип, оларны сорук киирип турар.

Дөртен беш чыл дургузунда чүсчүс мүң аныяктар кызыгаар шериниге албан эрттирип, ол кайгамчыктыг школага тура соруккур, эрес, чурумнуг чоруукка чаңчыгып, эпнайыралга, улустуң хөрээн болдунуң хөрээнден бедик көөрүнге кижизиттингеннер. Бо бүгү эки шынарлар шериглен халашкан соонда эки ажылдаарынга дузалап турар. Мурнундагы кызыгааржылары улуг тудугларда-даа, кур чер шиңгээдикчилериниде-даа, эртемденнер аразында-даа көрүп болур. Мурнундагы кызыгааржылар: Ленинчи шаңналдың лауреаты, математик Е. Мищенко, пароход тудугжузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры В. Смирнов, колхоз даргазы Н. Головацкий, Енисейниң чагырыкчызы А. Шелковников, кукурузачы Ю. Полоротов, коммунистиг күш-ажыл бригадазының бригадирлери Л. Носов, Н. Мякишев, ССРЭ-ниң Дээдги Совединиң депутады, чоланчы Н. Пилипчук оларга болгаш өскелерге-даа кызыгааржылар чоргаарланып турар.

Кызыгааржылар хүнүн чүгле дайынчылар эвес, харын бүгү улус байырлап турар. Тус черлериниң чонуубиле кызыгааржыларның найыралы дайзын-биле демиселге каңналган. Ол найырал ам улам быжыккан. Бодунуң күрүнезиниң айыыл чок чоруун хандырар дээш сагыш салыышкын кызыгааржыларга дузалаарының болүү, улусчу дружина, кызыгааржыларның аныяк дузалакчылары ышкаш кайгамчык хевирлерин төрүттүндүрген. Ону коммунистер, комсомолчулар, пионерлер баштап турар. Эрткен чылын кызыгаар үрээниниң дөрттүү бирин дружинниктер, совет патриоттар туткан чорук чурттакчы чонуңу кызыгааржыларга кайы хире дуза чедирип турарын көргүзүп турар. Чон-биле кызыгааржыларның найыралының күчүлүүн ССРЭ-ниң кызыгаарын дургаар чоруткан комсомолчу-аныяктар эстафетазы тодаргай көргүскен. Бистиң идепкейлиг дузалакчыларывыс Лахов, Бюрбү, Нурзат, Хертек, Очур-оол, Комбук. К. Дажы, Ч. Нурзат, Шожулчап болгаш өскелер-биле-даа быжыг найыралывысты кызыгааржылар үнелээр болгаш хүндүлээр.

Коммунистиг партияны долгандыр сырый каттышкан совет кызыгааржы дайынчылар кызыгааржыларның хүнүнүң 45 чыл оюнда демдеглеп тура, Төрээн чуртунуң улуг идегелин алдарлыы-биле бүзүредир дээш, боттарының билиин, күжүн, а хөрек апарза амы-тынын-даа харам чок бээрин совет улуска бүзүредип турар.

В. КУЗНЕЦОВ.

ЧУРУКТА: аңаа дайынчы В. Дюжник сес чыл школазында «Кызыгааржыларның аныяк өңнүктери» деп бөлгүмнүң киржикчилериниге пулемёттуң кезектерин өөредир талазы-биле кичээл эрттирип турары.

Фотолары В. ЛУТКОВТУУ.

Телеграф дамчыдып, медээлеп тур

Совет-куба найырал кезээде мөңге

ССРЭ бодунуң интернационалчы хүлээлгезинге шынчы

БЕРЛИН. (СЭТА). Москвага болган совет-куба найыралдың аажок улуг митингизинин дугайында отчёттар ГДР-ниң бүгү солуннарынын кол черлерин ээлээн. Эштер Н. С. Хрущевтуң болгаш Фидель Кастронуң чугааларынын тодаргай допчулалдарын солуннар парлап үндүрген.

«Трибюне» биле «Нейе Цейт» солуннарның эгелеринде демдеглээни: Премьер-министр Хрущев: Куба революция америка дипте чаа амыдыралдың халазы болур».

«Нейес дейчланд» солуннуң демдеглээни-биле алырга, бүгү империалистиг авантюраларга баш удур кылган бүзүрелдиг сагындырыг Совет чазактың баштынының чугаазында дыңналып турган: бир эвес АКШ-тың чазаа чедип алдынган дугуржулганы быжыы-биле барымдаалавас болгаш байдалды чидиглендире бээр болза, Совет Эвилели акы-дуңма куба улустуң мурнунга бодунуң интернационалчы хүлээлгезин күүседир база аңаа дузалажыр.

Чаңгыс орук-биле

ВАРШАВА. (СЭТА). Москвага совет-куба найыралдын митингизинин дугайын, Кремльге Фидель Кастрога алдар болдурган хүлээп алыышкын дугайын, совет-куба кады кылган медеглелге ат салган дугайын, куба улустуң маадырлыг оглу Фидель Кастрога Совет Эвилелиниң Маадыры атты тывыскан дугайын тодаргай чугаалап турар хөй материалдарны бүгү польша солуннар парлап үндүрген. Солуннар Н. С. Хрущевтуң болгаш Фидель Кастронуң чугааларының делгеренгей допчулалын парлап үндүрген.

Москвага Фидель Кастронуң чоруп турарының дугайында материалдарны солуннар мындыг эгелер-биле бижээн: «Совет Эвилели биле Куба чаңгыс аай орук-биле бурунгаарлап бар чоруур», «Куба революция—ол дээрге, америка дипче хөрлээлей бээр чалбыыш-тыр», «Тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның политиказы болза өске күрүнелер-биле харылзааларга ССРЭ-ниң ажыл-чорудулгазында кол угланыышкын болуп келген болгаш болуп артар-даа», «Социалистиг лагерьнің күүү-шыдалы дайын авантюраларынга ынактарның бүгү оралдажыышкыннарын сандаралдыр турар».

Найыралдың болгаш кады ажылдажылганың чайыннанчак чижээ

ДЕЛИ. (СЭТА). «Хиндустан таймс», «Таймс оф Индиа», Стейтсмен» болгаш өске-даа индий солуннар Москвада Ленин аттыг Төп стадионга болган Совет Эвилелиниң болгаш Куба Республиканың улустарының аразында найыралдың митингизинин дугайында делгеренгей отчёттарны кеску черлеринге парлаан. Солуннар Н. С. Хрущевтуң болгаш Фидель Кастронуң чугааларының допчулалын парлап, Совет чазактың баштыңы болгаш революстуг Кубаның баштыңы боттарының чурттарының аразында тургустунган акыдуңманың болгаш кады ажылдажылганың харылзааларын хөгжүдеринге оларның күзелдинн бадыткаан деп демдеглеп турар.

Куба революция болза америка дипте чаа амыдыралдың халазы болур дугайында Н. С. Хрущевтуң сөстерин парлалга тускайлап айтып турар.

Агрессия болу берген таварылгада Кубаны камгалаарынга Совет Эвилелиниң беленин солуннар база демдеглеп турар.

Эң чугула болуушкун

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Москвада В. И. Ленин аттыг стадионга болган совет-куба найыралдың митингизинин дугайын сөөлгү үеде делегейниң эң чугула болуушкуну болур деп, Нью-Йорктуң бүгү солуннары дыңнадып турар.

Н. С. Хрущевтуң болгаш Фидель Кастронуң чугааларының допчулалдарын көскү черлеринге парлап, боттарының тайылбырлакчыларының ол чугааларның дугайында редакция үүлдерин болгаш тайылбырлалдарны бижип турар.

Америк парлалганың бижээн үүлдериннен билдинип турары болза, улусчу Кубаны көөр хөөн чок буржуаз журналистернин хөй нуруузу Н. С. Хрущевтуң чугаазында дайын авантюраларынга ынактарга баш удур кылган сагындырыгның ужурутказын билип албайн барып шыдаваннар. «Кубаны бүзээлээшкин азы олче халдаашкын эрткен чылдың октябрьда болганындан дыка артык шынгыы кризисти чөнгээлеп үндүрер ийик дээрзин премьер Хрущев баш удур сагындырган» деп, Нью-Йорк «таймс» солун бижээн. «Эрткен күзүн премьер Хрущев биле президент Кеннединиң аразынга чедип алдынган дугуржулганы бир эвес Каттышкан Штаттар үрээр болза, Совет Эвилели Кубага дузалаар апаарын Хрущев медеглээн» деп ол солун үргүлчүлеп бижээн.

«Нью-Йорк геральд трибюн» солуннуң Москвада корреспондентизинин дыннатканы болза «Кубаже халдаашкынны Совет Эвилелинче база халдааны кылдыр көөр деп совет премьер Хрущев медеглээн».

Аддис-Абебада конференция

АДДИС-АБЕБА. (СЭТА). СЭТА-ның тускай корреспондентилери С. Лосев, Н. Олейников, Р. Серебрянников оларның дамчытканы:

Аддис-Абебада болуп турар Африка күрүнелер баштыңчыларының конференциязының май 23-те кежээки хуралынга Гананың президентизи Квама Нкрума даргалаан. Нییти чугаалажыышкын үргүлчүлээн болгаш аңаа чамдык Африка чурттарының күрүне баштыңчылары чүве чугааланнар.

Чүве чугааланнарның чугааларынга Африканың чаңгыс эвин тургузарының айтырыын шиитпирлээринге ийи угланыышкыннар үнүп келген. Чамдык чурттарның делегаттары Африка күрүнелериниң чаңгыс эвтиг организациязын тургузары, Африкага колониализмни узуткадарын төнчүзүнге чедирери, Африка чурттарының экономиктиг хамаарышпас чоруун быжыдары болгаш Африканы неоколониализмниң чимзениглеринден камгалаары, бүгү африка күрүнелериниң ролюн улустар аразының ареназынга бедидери дээш саналданнар.

Чамдык өске күрүнелериниң төлээлери Африка чурттарының үүрмек эвилелдерин камгалап, африка дипте бөлүглээшкиннерни хевээр арттырарын дээре кылдыр саналдап турарлар.

Ол айтырыг талазы-биле боттарының бодалдарын илереткен Африк күрүнелериниң болгаш чазактарның баштыңчыларының чугаалары-биле кежээки хурал хагдынган.

Гватемала партизаннар девидедип турар

ГАВАНА. (СЭТА). Пренса Латина агентилелдиң дыңнадын өзугаар «Вердад» деп гватемала солуннуң бижип турары-биле алырга, «партизаннарга удур дайын чорударынга тускай өреткен» чаа шериг кезектерин чурттуң даглыг районнарынче Гватемаланың чазаа чорудуп турар. Чуртта партизан шимчээшкининиң калбарганындан корткан чазак ындыг хемчегларни ап турар. Турахалыкчылар чазак шериглериниң отрядтарынче аваангыр халдаашкыннарны доктаамал кылыр. Ол-ла агентилелдиң дыңнадыы-биле алырга, чоокта чаа Таблон—Око-де-Агуа көдээ суурнуң чоогунга партизаннар биле шериглериң аразынга чепсектиг чаа үскүлежиишкин болган. Боолаашкын үезинде каш-каш кижилер өлүткен болгаш балыглаттырган.

Мөңгези-биле кады

ПРАГА. (СЭТА). Совет-куба найыралдың мөңге күжү, улустарның пролетаржы эп-сеткил каттыштырылгазының чайыннанчак көрүлдези — деп, чехословак парлалга Совет Эвилелиниң болгаш Куба Республиканың улустарының аразында найыралдың Москвага болган митингизин ынчаар тайылбырлап турар. Митингиниң болгаш совет-куба кады кылган медеглелге ат салганының дугайында, Фидель Кастрога Совет Эвилелиниң Маадыры атты тывыскан дугайында дыңнадыглар солуннарның кол темазы болуп турар. «Руде право» солун эштер Н. С. Хрущевтуң болгаш Фидель Кастронуң чугааларын бүрүн парлап үндүрген. Өске солуннар ол чугааларның тодаргай допчулалдарын парлаан.

«Руде право» болгаш «Праце» солуннар мынчаар бижээн: «Айыылдыг авантюралардан империалистерни Н. С. Хрущев баш удур сагындырган. Улустарның хуу-салымы-биле ойнаар арганы империалистерге бербес бис». «Москвага совет-куба найыралдың аажок улуг манифестациязы дүүнгү хүнүнүң эң чугула болуушкуну болган. Совет Эвилели Куба-биле кезээде кады болгаш кезээде кады турардаа».

«Земедельске новины» солун» москвачыларның болгаш бүгү совет улустуң революстуг Кубаның баштыңчызын үүрктиң ханызындан чылыы-биле хүлээп ап турганын демдеглевишаан, «ындыг эп-сеткил каттыштырылгазының үлегер-чижээн төөгү ам-даа билбес» деп демдеглээн.

Чоргаарал болгаш өөрүп четтириишкин

ГАВАНА. (СЭТА). Куба революцияның баштыңчызы Фидель Кастрога Москва университединиң юридиктиг эртемнериниң хүндүлүг доктору атты тывыскан дугайында дыңнадыгны Кубага улуг өөрүшкү-биле уткаан. Фидель Кастрога ол хүндүлүг атты тывыскаңын куба улус совет улустуң талазындан Премьер-Министрге болгаш бүгү куба улуска аажок улуг ынакшылдың илергейлээшкини кылдыр үнелеп көрүп турар.

Мооң-биле холбаштыр Гавана университеттин ректору Хуан Маринельо Москвада Күрүне университединиң ректору И. Г. Петровскийге бижик чорудуп, Фидель Кастрога хүндүлүг доктор атты тывысканы дээш ханы өөрүп четтириишкинни университеттиң мурнундан ында илергейлеп турар.

Куба революцияның баштыңчызынга көргүскен хүндүлел дээш аажок улуг күзел ханыышкынның болгаш чоргааралдың сагыш-сеткилиниң дугайын чагаада чугаалап, куба революцияны хөгжүдеринге болгаш быжыглаарынга негеттинип турар бедик мергежилдиг тускай эртемниглерни аңаа бээринге шиитпирлиин илергейлеп турар.

Москва университединден Фидель Кастрога хүндүлүг доктор атты тывысканы-биле холбаштыр өөрүшкүнү илергейлевишаан, Хуан Маринельо «Кубаның чаа университединиң ажыл-чорудулгазынга совет эртемниң киирип турар үнелеп четпес салыышкыны дээш аңа» өөрүп четтириишкинни илергейлээн.

Кичээнгейнин төвүнде

ЛОНДОН. (СЭТА). Совет чазактың баштыны Н. С. Хрущевтуң болгаш Куба Республиканың Революстуг чазааның Премьер-Министри Фидель Кастронуң Москвага совет-куба найыралдың улуг митингизинге чугаалары Лондоннуң солуннарында көскү черлерни ээлээн болгаш оон өске бүгү информацияларны ийиги чергенни кылдыр көрүп турар. Чижээлээргге, «Дейли телеграф» солун Лужниктерде стадионга чүве чугаалап турган үезинде ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының тырттырган чуруун бирги арынга парлап үндүрген. Солуннар Н. С. Хрущевтуң болгаш Фидель Кастронуң чугааларының допчулалдарын көскү черлеринге парлагылаан. «Дейли телеграф» болгаш «Гардиан» солуннарның эгелеринде бижээн: «Кубадан холуң ырат деп, Каттышкан Штаттарга Хрущев чугаалап тур», «Айыыл куба кризистиң айыылындан улам улуг болур».

Айыылдыг орукче барбас, Кубаның иштики херектеринге холгаарлаар оралдажыышкыннардан кезээде ойтаалаар, эрткен чылдың октябрьда кариб кризизинин үезинде чедип алдынган дугуржулганы ыдыктыы-биле сагыырын АКШ-тың чазаанга Н. С. Хрущевтуң шыгыы сагындырыын бүгү солуннар түскайлап айтып турар.

Кремльге Фидель Кастрога алдар болдурган хүлээп алыышкынның дугайын дыңнатпышаан, солуннарның демдеглеп турары болза, тайбың кожа-хелбээ догуннаашкын Совет чазактың даштыкы политиказының чингине шугуму болуруп бодунуң чугаазынга Н. С. Хрущев база катап бадыткаан.

Фидель Кастронуң чугаазын тайылбырлавышаан, солуннарның демдеглээни: бодунуң интернационалчы хүлээлгезинге шынчы Совет Эвилели Кариб далайның районунга кризистиң үезинде куба улуска деткимчени көргүскенин куба революцияның удуртукчузу мактап чугаалаан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы-биле Фидель Кастрога Совет Эвилелиниң Маадыры атты тывысканың солуннар база дыңнадып турар.

Расисчилер бүгү аргаларны ажыглап турар

НЬЮ-ЙОРК. СЭТА-ның корреспондентизи Л. Пономаревтуң дамчыдып турары болза:

Бирмингемниң бир муң ажыг негр школачылары холдарынга туктарны тудуп алгаш, ырлашпышаан, класстарга май 23-те ээп келгеннер.

Сөөк-язы ылгаар чорукка удурланыышкынның чыскаалдарынга кириштекни дээш полицияның тудуп хоругдааны уругларны школалардан үндүрер дугайында доктаалды хомудал судунуң шииткекчизи Таттл күш чок болдурган. Бирмингемниң полициязының начальниги, «Буга» деп шолалыг Коннор шииткекчи Таттлының шиитпирин АКШ-тың дээди судунга хомудаар мен деп кыжанган.

Экономиктиг болгаш политиктиг деңгергени чедип алыр деп негрлерниң оралдажыышкыннарын базар дээш, АКШ-тың мурнуу чүгүнде расисчилерниң күжүн калбаа-биле мобилизастап турар дээр дугайында дыңнадыгларны америк парлалгага бижиирин үргүлчүлевишаан. «Уолл-стрит джорнэл» солуннуң бижээнибиле алырга, мурнуу чүкте янзыбүрү расисчи организациялар боттарының ажыл-чорудулгазын дыка идепкейжиткен болгаш оларның эңне күчүлүглери «ак кештиг хамаатыларның чөвүлелдери» болуп турар.

«Ак кештиг хамаатыларның чөвүлелдери» мурнуу чүкте эң күштүг болгаш эң нептерээн организациялар болуру чигзиниг чок деп, ол солун демдеглээн. Ол организациялар 300.000 кижини каттыштырган. Миссисипиде ындыг чөвүлелдиң кежигүннери болза штаттың губернатору Росс Барнет, хоорай чагыргазының даргазы Джэксон-Аллен Томпсон олар болуп турар. Ол-ла чөвүлелде кол юристер, эң улуг банкыларның директорлары кирип турар.

Бирмингемде расисчилер «негрлер-биле дем каттыштырган» бүгү ак кештиг кижилерни экономика талазы-биле бүзээлээрин организастаар деп кыжаныр турар. «Ак кештиг хамаатыларның чөвүлелдери» парлалга органнарынга аймак-сөөк ылгаар чорукту калчаалыы-биле нептередип турар. Чижээ, «Ситизен» журнал болза негрлерниң мээзи «бичии» болганын «эртемденнер илереткен», «дээди болбаазыралга» оларның идепкейлиг киржир арга-мергежили чок деп, номчукчуларны бүзүредирин оралдажыр турар.

«Уолл-стрит джорнэл» солуннуң дыңнатканы-биле алырга, расисчилерниң суртаалын 600 хире радио болгаш телевидение станцияларын дамчыштыр чорудуп турар. Ол станциялар мурнуу чүкте корум-чурум чок чорукту «коммунистер» өскүткен дээр чүвеге дыңнакчыларны бүзүредирин оралдажыр турар.

Аргентинада чаа чазак

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Аргентинага ийи хүн үргүлчүлээн чазак кризизи доозулган. Президент Гидонуң чаа чазаа тургустунган. Даштыкы херектер министринге генерал Хуан Карлос Кординин томуйлаан. Экономика министринин албан-дужаалын Мартинес де Ос ээлээн.

КЫЗЫГААРЖЫЛАРНЫҢ АЖЫЛ-ХЕРЭЭ

Хүлээлгевис-тир

(Л. Лыньковтуң рассказындан)

Федор Потапов таңныылга турда, кадыр ийни өрү ийи кижи бир-ле аар чүве аргажып үндүрүп орган. Оларның ооргазында—дыгыглыг хаптар, дагга чоруур чолдак лыжалар. Ийи улам-на кадыр бооп кээрге, кижилерниң бирээзи чүктенчизин эжинге бергеш, аргажып чораан чүвезин чааскаан чүктеп алган.

Потапов оларны шак ажыр хайгаарап кээп-тир. Имир дүжүп келгениндан оларны топтап көөрү улам-на бергедей берген. Чүү улус боор? Күрүне кызыгаарында артче чүге үнүп орар амыттаннарыл?

Кызыгааржыларның таптай басканы кокпа оруктуг шөлчүгешке узун эр кижи баштай үнүп келгеш, имиринде харда орукчугашты эскербээн. Он хире минута эрткенде ооң эжи арай боорда үнүп келген. Хая баарынга чаштынып турган Потапов оларны ам-на топтап көрген: оларның аргажып чораан чүвези база кижи бооп-тур.

Кызыгааржылар Клим Кузнецов биле Закир Османов маңнажып кээрге, холдарын көдүрүп алган кижилерже Потапов автомадын адарынга белеткей тудуп алган турган.

Чедип келген эштерин Потапов көре тыртып кааш, таныва̀зы кижилерни фонарь-биле чырыдып көре берген. Оларның хевии көөрге, аңчылардан ылгалбас. Эң узуну европейжи, бирээзи азийжи кижи бооптур. Чыткан кижиниң арны көзүдбес—моюн ораар-биле ыяк ораттынып алган. «Кызыгаар үрекчилери бе, азы кымнарыл?»

— Бо кижиниң чүрээ багай-дыр, дузалап көрүңер—деп, узун кижи чыткан эжинче айыткаш, орустап чугаалаан.

— Силер Совет Социалистиг Республиканың Эвилелиниң кызыгаар чурумунуң үрекчилери-дир силер. Силер ам туттурган силер—деп, Потапов шериг ёзу-биле чугаалаан.

— Бис аскан улус бис. Харын-даа силерге таваржып келгенивис эки бооп-тур — деп, узун эр харылаптыр.

Туттурганнар көрүп турда, оларның чүктерин үжээрге, брезент майгын, дуктен кылган чоорганнар, хөй эвес аъш-чем продуктузу, автоматтыг ийи пистолет, компас, хронометр, ол черниң топограф картазы, дуран болгаш фотоаппарат бар болган.

Николай Сорокин мен дээр узун эр мынчаар тайылбырлаан: олар дагда бүдүн неделяда азып келген. Аарыг кижи болза Ортаакы Азияның сураглыг шинчилекчизи Свен Гединиң өөреникчизи Ивар Матиссен деп кижи. Ол кижи бо чоок-кавыны кыжын шинчилээр дээн. Сорокин боду Кашкарда 1919 чылдан бээр чурттап турар болгаш аян чорукчуну үдеп чоруур. Бир эжи Аджан—орук айтыкчызы, ол хирезинде орук-даа айтып шыдавас, даглар аразынга чүнү-даа аайын тыппайн барган кижи бооп-тур...

Эртенинде аарыг кижизи мүн-не үгээр, оозу Сорокинге бир-ле чүвени бодунуң дылынга чугаалаан.

— Силериң офицериңерге бисти дүрген-не чедирерин дээрги Матиссен дилеп тур. Ол бодунуң элчинге бодунуң аза бергениниң дугайын дораан-на медээлексеп турар-дыр—деп, Сорокин очулдурган.

— Дээрги Матиссен манаар апаардыр—деп, Потапов эскет чокка харылай тыртып каан.

Бедик дагда, өөрү-биле харылзаазы түр үзүлген үш кызыгааржылар-биле чедип келген үш кижиниң кады амыдыралы ынчаар эгелээн. Ам Федор, Закир, Клим үүгле кызыгаар камгалаар эвес, а туттурганнарны база кадарар ужурга таварышканнар.

Потаповтуң хаяга хүннүң-не бирээни немей шыйып турар саннарын Сорокин ийи хонганда хар-биле чүнүп тура эскерип кааш, мынча деп чугаалаан:

— Бис силерге туттурган, а силер мүңгаш дагларга туттурган, мындыг ышкажыл? Ынчаарга, хамааты Потапов, коняк арагалыг сававысты берип көрүңерем.

— Конякты медицина сорулгалыг кадагалаар апаар-бис—деп, Потапов харылаан.

— Медицина сорулгалыг че? Силериң ооңар мугулай чүве-дир, сержант. Бир эвес манаа хар көшкези болур болза, моон июнь айга чедир үндүнмес деп Аджан чугаалай-дыр. Силер ону канчаар бодап турар силер? — деп, Сорокин чоргаарзымаар чугаалаан.

— Мен мынчаар бодап тур мен, силер бөгүн мээң-биле кады хаяже үнүп, одаар хараган чыыр апаар-дыр силер — деп, Потаповтуң харыызы серде-даа чок бооп-тур.

— Ооң херээ чүү боор: эрте-даа бол, орай-даа бол дөмей-ле өлүр улус-тур бис. Ынчалза-даа өлгүже чедир демисежир апаар, силерниң шын-дыр — деп, Сорокин чугаалап олурда, самолет даажы дыңналып келген. Ынчалза-даа дээр бүргет болганындан чүнү-даа көрбейн, ооң даажы ырап чоруй барган.

Матиссен улам бакса̀ырап, дембээреп, бажын безин көдүрүп албастап орган.

— Потапов, угаанныг кижи-дир силер, бодап көрүңерем. Бистиң маңаа мынчап турарывыс шуут-ла хей чүведир. Соңгу чүкче баар орук үр үеде хагдынган төлээде, мурнуу чүкче, бистиң келген чүгүвүсче чоруулу. Бир эвес силер маңаа аштап өлүп каар деп бодаар болзуңарза, бисти салыптыңар. Маңаа турган херээ чүү боор. Силерни мында чүү тудуп турарыл? Черле чүл?— деп, Сорокин ыйыткан.

— Хүлээлгевис-тир — деп, Потапов шыгыы харылаан.

— Хүлээлге?... Хүлээлгеңер хөй бе? — деп, Сорокин оскээр көргеш, бодунга чугаалаган...

Неделялар эртип-ле турган. Февральдың төнчүзүнде Аджанны Клим эдертип алгаш, одаар чүве чыып чорупкан. Олар кежээге чедир сураг. Потапов боо адыышкыны-биле Закирни кыйгырып алгаш, туттурган Сорокин биле Матиссенни кадарарын дужааган болгаш ыяштаан кижилерни дилеп чорупкан.

Бир шак хиреде Федор Потапов дошталган кадырны өрү үнүп чораан, доштуң ханы оңгарының дүвүнде Климниң ыыдын дыңнап каап-тыр.

Ханы дош чарыының эрининге чыдып алгаш, ооң дүвүнче узун хендирни ол бадырбышаан:

— Тут!— деп алгырган.

Потапов эжин арай боорда уштуп эккээрге, бут кырынга туруп албас болган.

— Будум бертинген-даа, үжээндаа ышкаш-тыр — деп, Клим Кузнецов аарзынганындан арнын дырыштырып чугаалаан.

— Аджан кайдал?— деп, Потапов айтыларга:

— Дезиптерге, ону сүрүп чорааш, дош чарыынче кире бердим — деп, харылаан.

— Ол кайдал ам?— деп, сержант четтикпейн катап айтырган.

— Мооң дүвүнде, ийилээн ынаар дүже бердивис. Ону адып кааптым — дээш, Клим чарык дүвүнче айыткан.

Сержант эжинче оожум көрүп келгеш:

— Адып кааптым че?... Кай будуңну хар-биле дүрбүптейн — деп, шириин чугаалаан.

Климниң кидис идиин ол камныы сүргей ужулгаш, хар-биле дүрбүп-ле эгелээн. Климниң будунуң аарыырын миниип келгиже чедир дүрбээн.

— Ону чүге адып кааптың? Байдалын тодаргай илетке! — деп, сержант хенертен негээн.

Клим эжиниң шериг ёзу-биле негелдезин дыңнаааш, човуурлааарын соксадып алган.

— Илетке!— деп, Потапов эжиниң будун дүрбүвүшаан, катаптаан.

— Эш сержант, кызыгаар үрекчизи менче халып келди. Чарыкче дүшкеш, кемдевээни ол боор. Халдап кээрге аргажоктуң кырындан боолаптым... Ой, аарышкылыын!

— Шыдаш, шыдаш — дээш, Потапов эжи Климниң чаш долуп келген карааанче кээргел-биле көргеи.— Эш Кузнецов, дидим болгаш шиитпирлиг болганың дээш сеңээ мактал байыры чедирип тур мен!— деп, албан ёзузу-биле чугаалаан.

Клим будунуң аарыырынга бергедээш, чүнү-даа харылаваан.

Потапов пөш будуктарындан шырга кылып алгаш, эжин сөөрткеш чорупкан. Оңгарлар болгаш көшке хорумнар таваржы бээрге, Климни Потапов холга көдүрүп алгаш эрттирип чораан.

Эжинге сөөртүртүп чорааш, Клим бүгү-ле чүвени ам-на билип чораан. «Кыжын боже кым чедип кээр боор, хей таңныылдап турар улус-тур бис ийин» деп бодап турганының шын эвезин-даа, «Матиссенни эдерткен өөрү-биле дагга аскан шинчээчи-дир, ийин» — деп бодаан частырыын-даа, сержант Федор Потаповтуң чаңгыс шак-даа, минутада-даа кичээнгей суларатпайн, Клим биле Закир ийиге кезээде серемчиледдиг болур деп чагып келгениниң шыныыын-даа ам-на эки билип чораан.

Ооң соонда бир хонганда база катап самолет даажы дыңналып келген. Ынчаарда дээр булут чок турган. Баштай бичии парашют-биле бичии чүве самолеттан дүжүп баткан. Самолет ийиги долганыгны кылгаш, улуг парашют-биле улуг чүве дүжүрүп бадырган.

«Бисти утпаан-дыр. Черле кайын уттур даан» деп бодал Климниң чоргааралын хайыктырып, өөрүшкүнүң карак чажын дамдыладыпкан.

Потапов бичии парашюттуң чүүгүн часкаш, оон чагда номчаан соонда:

— Бисти часка чедир шыдажыңар деп бижип тур. Улуг чүүкте далган, консервалар, дус, чигир болгаш согуна бар-дыр. Каш хонгаш бисче ам база аъш-чем октап бээр-дир — деп дыңнаткан.

Дошталган дагның артындан хүннүң-не хүн улам эрте үнүп кээп, кежээниң-не улам орай ажар турган.

Бир-ле хүн Потапов хаяга ээлчеглиг демдеглелин кылып турда, кадыр дагдан хар көшкези дүргелип баткан. Көшке хар кызыгааржылардың лагериниң мырыңай чанынга кээп дүжүп турган.

— Туттурганнарны кадар! Мен таңныылда Закир Османовка барайн — деп, Потапов одаг чанында чыткан Климге далаш-биле чугаалааш, аңаа пистолет берип каан. Сорокин биле Матиссенниң холдарын, буттарын хендирлер-биле ол баглагылап кааш, демир-хүүрек алгаш, маңнап чорупкан.

«Закир канчалчык ирги? — Хар хөме таварып каапкан ирги бе?»— деп бодал Климни мөгүдедип турган.

Кызыгааржыларның аарыг кижи деп санап келгени Матиссен биле Сорокин ийилээн, буду бертинген Климни кичээнгейлиг көрүп чытканнар. Клим шимчеш-даа кылынмас болган: чок-ла болза медерелин оскунган, чок-ла болза удаан боор деп бодааннар. Матиссен ону кыйгырарга ыыттаваан.

— Клим Кузнецов!— деп Сорокин база кыйгырган. База ыыттаваан.

Биче манап чоруй Матиссен одаг-же союп четкеш, отта тип каан турган суглуг кочалчыгаштың аскыыжынга дээпкен. Кочал кыңгырадыр барып дүшкен. Кызыгааржыны оттуруптум бе дээш, Матиссен шыпшың-на барган. Ынчалза-даа Клим шимчеш-даа дивээн. Матиссен база биче манап чоруй, одагныц одунга холунуң хулуг хендирин үзе чиртир дээш дөгей берген. Оттун изинге шыдашпайн бирде холун өттан ырадып, бирде аңаа чыпшыр тудуп, оралдажып-ла чыткан. Ол шыдашпайн хулуг хендирин бистиг дашка үзе хирээледи берген.

Ооң даажыңдан Клим оттуп келгеш, Матиссенче дегийт-ле көрүп кээрге, ол Сорокинниң хулуун дүвү далаш-биле чешкен чыткан.

Клим мөгүдей бергеш, пистолет-биле агаарже үш удаа адыпкан.

— Дедирлен!— деп, Матиссенни Клим дужаагаш, пистоледи олче углай берген. «Аарыг эвес, а мегеленип чыткан амытан-дыр мон» деп, ам-на билип каан. Матиссен Сорокиниң чаныңдан ыңайлай берген. Клим ийи катап олче боолапкан. Ынчалза-даа мөгүдээш чазыпкан.

— Майгынче кир!— деп дужаагаш, дегийт-ле Сорокинче кызыгааржы көрүнген. Ооң хулуун Матиссен чежип шыдаваан болган.

— Ону даш-биле, даш-биле!— деп, улуг даш артында ажыттаалган Матиссенге Сорокин алгырып чугаалаан.

— Эй, боолап билбес кижи-дир сен. Пистолединде ам ийи-ле оък арткан. Бир эвес эр кижи болзуңза, ооң бирээзин бодуңга арттырып ал — деп, Матиссен орустап чугаалай берген.

Боо даажы дыңнааш, далашкан Потапов бүгү-ле чүвени бодап каапкан. Харга бастырган Закирни ол казып уштуп турда, база-ла элээн үе эткен.

Лагерьге маңнап чедип кээрге, Клим автомадын тудуп алган, одаг чанында чыдып-тыр. Майгындан ырак эвесте балыгланган Матиссен човуурлаан, ооң чанында шарыглыг Сорокин дыгдына берген чыткан.

— Хүлээлгем күүсеттим, эш сержант!— деп, Клим Кузнецов сержантыга илеткээн.

Бо заставаның кызыгааржы-дайынчылары Төрээн чурттуң ыдыктыг кызыгаарын серемчиледдин-биле камгалап турарлар. Оларның барык кижи бүрүзү политиктиг болгаш дайынчы белеткелдиң тергиннери. Көдээ дружинниктер болгаш школачылар кызыгааржыларга улуг дузаны чедирип турар.

ЧУРУКТА: кызыгааржылар хостуг шакта.

Фотозу Б. НЕМРУТТУУ. СЭТА-ның фотохрониказы.

Республикага АГААР-БОЙДУСТУҢ байдалы

Бөгүн республикага шуужуп турар булуттарлыг хүн болур. Чамдык черлерге чаъс болгаш өл хар чаар. Диңмирээшкин болуп магатчок. Хат өй-тавындаазындан чоорту дыңзыыр, соңгу-барын чүк угланыышкынныг. Агаарның температуразы: республикага—19—24, а Кызылга—21—23 градус чылыг.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

Кинотеатрларга

БӨГҮН

«НАЙЫРАЛ»: «Миклуха-Маклай» 10, «Кижи—амфибия» 12, 2, «Петер» 4, 6, 8, 10 шактарда.

«ВОСТОК»: «Шортанның чарлыы-биле» 11.15, «Илереттинген болчаг» 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Бензоколонканың кадыны» 11.15, 1.15, 3.15, 5,15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Кара далайжы ыыс» 2.30, 4.30, «Ийи амыдырал» 1-ги серия — 6.30, 2-ги серия — 8.30 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Янзы-бүрү салым-хуулар» 5, 7, 9 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуп 24-63, редакторнуп оралакчызының болгаш харыысалгалыг дежурныйнын 35-24, пропаганда килдизинин 23—54, харыысалгалыг секретарының 23-35, көдээ ажыл-агый килдизинин 25-38, партийжи амыдырал килдизинин 37-13, иштики информация килдизинин 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг килдистерининиң 21-27, үлетпүр, транспорт база культура амыдырал килдистерининиң 22-64, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 21-47. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—00854. Чагыг № 122. Культура министерствозунуң типографиязы